

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA SOCIOLOGIE

POLITICKO-EKONOMICKÝ CYKLUS

THE POLITICAL-BUSINESS CYCLE

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. Ing. Marek Loužek, Ph.D.

Autor:
Martin Svoboda

Praha, srpen 2008

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci *Politicko ekonomický cyklus* vypracoval samostatně pod vedením PhDr. Ing. Marka Loužka, Ph.D. a že jsem uvedl všechny použité prameny a literaturu.

Praha, 3. srpna 2008

podpis autora

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval PhDr. Ing. Markovi Loužkovi, Ph.D. za metodické vedení a cenné připomínky, kterými přispěl k vypracování této bakalářské práce. Děkuji také všem, kteří mě v mém úsilí podporovali a vytvořili mi vhodné studijní podmínky.

Obsah:

Úvod	5
1. Teorie veřejné volby	7
1.1 Teoretické koncepce	9
1.1.1 Zájmové skupiny	9
1.1.2 Dobývání renty	9
1.1.3 Teorie byrokracie	10
1.1.4 Teorém středového voliče	12
1.1.5 Racionální ignorance	13
1.1.6 Teorie politicko ekonomického cyklu	14
2. Politicko ekonomický cyklus	16
2.1 Předpoklady politicko ekonomického cyklu	16
2.2 Phillipsova křivka v modelu politicko ekonomického cyklu	17
2.3 Vztah ideologie a stran k politicko ekonomickému cyklu	18
2.4 Oportunistické strany a politicko ekonomický cyklus	21
2.5 Racionální a neracionální voliči v modelech politicko ekonomického cyklu	22
2.6 Politický cyklus	23
3. Modely pracující s politicko ekonomickým cyklem	26
3.1 Nordhausův model	27
3.2 Hibbsův ideologický model	29
3.3 Racionální oportunistický model	31
3.4 Racionální ideologický model	33
4. Politické faktory ovlivňující politicko ekonomický cyklus	35
4.1 Problém časové řady	35
4.2 Politický systém	36
4.3 Volební systém	39
4.4 Klasifikace politických stran	42
5. Ekonomické faktory ovlivňující politicko ekonomický cyklus	47
5.1 Centrální banka a monetární politika	47
5.2 Státní rozpočet a fiskální politika	50
6. Politicko ekonomický cyklus v ČR	52
6.1 Politický vývoj a systém stran v České republice	52
6.1.1 Stranický systém	52
6.1.2 Politický vývoj v České republice	54
6.2 Makroekonomický vývoj a politicko ekonomický cyklus v České republice	56
6.2.1 HDP a politicko ekonomický cyklus	58
6.2.2 Nezaměstnanost, vývoj mezd a politicko ekonomický cyklus	59
6.2.3 Míra inflace a politicko ekonomický cyklus	61
6.3 Měnová politika a politicko ekonomický cyklus	63
6.4 Fiskální politika a politicko ekonomický cyklus	67
Závěr	70
Seznam použité literatury	73
Seznam internetových zdrojů	74
Seznam tabulek	76
Seznam grafů	76

Úvod

V praxi se stává, že v rámci hospodářské politiky selže vláda z důvodů neadekvátních opatření. Dochází k vládnímu selhání. Jedno z těchto selhání vysvětluje i teorie o politicko ekonomickém cyklu. Tato teorie byla publikována a modelově popsána s příchodem školy veřejné volby.

Mým cílem bude teoreticky a poté prakticky na podmínkách České republiky popsat tuto vlastnost politiků, kteří se snaží maximalizovat svou šanci být opětovně zvoleni do úřadu. Tento jev se projevuje (v manipulaci ekonomiky pomocí různých nástrojů) ve zlepšení ekonomiky před volbami. Může se však stát, že dojde k působení jiných faktorů, které tuto manipulaci v různé míře omezují. Proto budu analyzovat i některé z těchto faktorů.

V první kapitole se budu zabývat školou veřejné volby a jejími teoretickými přínosy. Budu se snažit začlenit je do kontextu politicko ekonomického cyklu.

V kapitole druhé budu popisovat politicko ekonomický cyklus v jeho teoretickém rámci, přičemž se budu snažit vystihnout všechny aspekty, které se k němu vztahují. Budu analyzovat vztahy v modelech politicko ekonomického cyklu, které jsou popisovány pomocí Phillipsovy křivky. Také se budu zabývat základními východisky modelů, racionalitou a neracionalitou voličů a ideologií či oportunismem u stran. Vymezím také politický cyklus, bez něhož se analýza neobejde.

Ve třetí kapitole budu popisovat čtyři základní modely pracující s Phillipsovou křivkou, kterými jsou Nordhausův model, Hibbsův ideologický model, racionální oportunistický model a racionální ideologický model.

Ve čtvrté kapitole se budu zabývat politickými faktory, které mají vliv na politicko ekonomický cyklus. Vymezím politický systém a jeho typy. Popíšu volební systém a budu se snažit vystihnout výhody a nevýhody jednotlivých druhů. Dále se budu snažit o deskripci ideologického spektra.

Kapitola pátá bude pojednávat o ekonomických faktorech ovlivňujících politicko ekonomický cyklus.

V šesté kapitole budu aplikovat teoretické poznatky na prostředí České republiky. V první části se zaměřím na stručný popis politického vývoje v České republice a pokusím se přiřadit ke každé relevantní politické straně v České republice její ideologickou pozici. Poté budu zkoumat vliv politicko ekonomického cyklu na jednotlivé makroekonomické indikátory. Pokusím se o vyhodnocení, přičemž některé jevy budu zkoumat v širších souvislostech.

1. Teorie veřejné volby

Pojem politicko ekonomický cyklus byl poprvé použit a zasazen do ucelené teorie až s nástupem nové ekonomické disciplíny, která se nazývá škola veřejné volby. Za její zakladatele jsou považováni James Buchanan, který spolu s Gordonem Tullockem v roce 1962 vydává knihu *The Calculus of Consent* a Antony Downs a jeho kniha *Ekonomická teorie demokracie* (1957). Nemalý podíl měl i Kenneth Arrow s knihou *Společenská volba a individuální hodnoty* (1951).¹ Za předchůdce, který významně ovlivnil Jamese Buchanana, je považován švédský marginalista Knut Wicksell a jeho esej z roku 1896 *Nový princip spravedlivého zdanění*, která byla přeložena samotným Buchananiem v 50. letech dvacátého století.²

Tato vědní disciplína se vyvinula z postulátů neoklasického paradigmatu a její přínos spočívá v originalitě náhledu na procesy rozhodování politiků ve veřejné sféře. Tyto procesy v rozhodování se snaží analyzovat pomocí ekonomické teorie. Mezi ně můžeme zahrnout metodologický individualismus. To znamená, že za jakoukoli volbou či politickým hlasováním se skrývají individuální preference jednotlivců. Škola veřejné volby poukazuje na to, že neexistuje žádné veřejné blaho či veřejný zájem, ačkoliv to od politiků často slycháváme. To jsou pouze abstraktní pojmy, neboť veřejnost je podle této teorie složena z jedinců, přičemž každý sleduje svůj vlastní užitek a cíl. A protože preference u jedinců jsou různé, často až kontradiktorní, nelze o veřejné vůli vůbec mluvit. Kořeny tohoto nástroje lze spatřit už u klasických liberálů a jejich systému přirozené svobody, kteří pojednávají o vlastních zájmech jedinců, díky němuž každý sleduje svůj cíl a výsledkem je bohatnutí všech.³

Základním východiskem školy veřejné volby se tudíž stává analýza politického chování a rozhodování relevantních aktérů. Toto chování je podřízeno stejným ekonomickým zákonům jako chování individuí, směřujících na trhu a snažících se maximalizovat svůj vlastní, individuální prospěch.⁴ Oproti trhu, kde rozhoduje cena, se ve veřejné sféře rozhoduje pomocí získaných hlasů. Při volbě z více alternativ vyhraje ta, která získá potřebné množství hlasů

¹ HOLMAN, R. a kol.: *Dějiny ekonomického myšlení*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 539 str. ISBN 80-7179-380-9. str. 479-480

² BUCHANAN, J.: *Konstituce ekonomické politiky*. Přednáška při příležitosti udělení Nobelovy ceny, 8. prosince 1986. In JONÁŠ, J. a kol.: *Oslava ekonomie. Přednášky laureátů Nobelovy ceny za ekonomii*. 2. vydání. Praha: Academia, 1994. 808 str. ISBN 80-200-0200-6. str. 589-590

³ BLAŽEK, J.: *Základy ekonomie 1*. 2. vydání. Brno: DOPLNĚK, 2002. 215 str. ISBN 80-7239-095-3. str. 20-21

⁴ HOLMAN, R. a kol.: *Dějiny ekonomického myšlení*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 539 str. ISBN 80-7179-380-9. str. 483

(kvórum). Ze strany teoretiků veřejné volby dochází ke kritice systému většinového hlasování. Držitel Nobelovy ceny Kenneth Arrow dokázal, že neexistuje žádný „veřejný zájem“. Podle jeho teorému nelze dosáhnout na žádnou společenskou škálu preferencí a tudíž nic takového nemá opodstatnění.⁵

James Buchanan, také držitel Nobelovy ceny, zastává názor, že by bylo žádoucí hlasovat jednomyslně⁶, zvláště u politik, která se dotýkají každého jednotlivce (např. daňové zákony). Svou tezi odvíjí od výše zmíněného teorému, dále se odvolává na teorém středového voliče (median voter theorem) či teorii dobývání renty (rent-seeking theory). Bývá z tohoto důvodu také řazen pod tzv. konstituční ekonomii, jež je také součástí školy veřejné volby. Buchanan je důrazný zastánce vyrovnaných veřejných rozpočtů, neboť poukazuje na nepřiměřený růst veřejných výdajů, zvláště ve druhé polovině dvacátého století, což souvisí s vývojem keynesiánství či ideologií welfare state⁷ po celém světě. Srovnává stát s bájným mořským netvorem Leviathanem⁸, který podle něj narůstá do takových rozměrů, že znesnadňuje svobodnou aktivitu lidí. Tomu právě napomáhá většinové hlasování, kdy se politické reprezentaci, která je právě u moci, vcelku bez větších potíží daří prosazovat zákony, které prohlubují deficity veřejných financí. Jednou z příčin bývá také politicko ekonomický cyklus. Pokud by se prosadilo hlasování jednomyslné (ústavní většinou), docházelo by k takovým projevům velice zřídka. Buchanan je striktním zastáncem vyrovnaných rozpočtů a dokonce navrhoval jeho ukotvení v ústavním zákoně.

⁵ STRECKOVÁ, Y., MALÝ, I. a kol.: *Veřejná ekonomie pro školu i praxi*. 1. vydání. Brno: Computer Press, 1998. 214 str. ISBN 80-7226-112-6. str. 71-72

⁶ Rozuměj ústavní většinou, kdy k přijetí návrhu je zapotřebí výrazně více hlasů (např. u nás 3/5 všech zákonodárců), než u hlasování většinového (často prostou většinou).

⁷ Sociální stát, od konce 2. světové války se stal jedním z nejdůležitějších ekonomických fenoménů, který přetrvává dodnes v různých podobách ve většině demokratických ekonomik Evropy, potažmo světa.

⁸ Název pochází od Thomase Hobbesa, který se o ní zmiňuje ve své knize pojednávající o politické filosofii. Hobbes zdůrazňuje silný stát, který jako jediný je schopen zajistit řád a pořádek. (MORAWSKI, W.: *Ekonomická sociologie: Problémy. Teorie. Empirie*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. 338 str. ISBN 80-86429-43-1. str. 102)

1.1 Teoretické koncepce

1.1.1 Zájmové skupiny

Zájmová skupina je omezená skupina voličů, která sleduje svůj vlastní cíl. Hovoříme o parciálním zájmu. Snaží se pomocí zákonných prostředků dosáhnout vytyčeného cíle. Tohoto cíle snadněji dosáhnou právě v případě, pokud se sdruží do většího celku. Pokud ho dosáhnou, získávají často vysoký výnos, který si rozdělí pouze mezi sebe, malý okruh členů. Náklady se ale rozdělí mezi všechny. Tyto náklady jsou pro ostatní z důvodu vysokého počtu jedinců tak nepatrné, že nikdo z nich proti nim nebude protestovat. To si zájmové skupiny velice dobře uvědomují. Proto počet zájmových skupin roste a s ní i jejich důležitost při politickém rozhodování reprezentantů moci. Z toho důvodu je stále patrnější tendence prorůstání zájmových skupin do politiky. Politik si před volbami totiž často nemůže dovolit znepřátelit vlivnou zájmovou skupinu, jinak by to pro něj mělo leckdy fatální důsledek (rozuměj nezvolení do funkce). Tyto skupiny totiž často disponují velkým kapitálem, který je pro politika přínosným zdrojem peněz do volební kampaně. Navíc předáci těchto skupin mají na své členy velký vliv a jejich doporučením volit konkrétního politika se často řídí. Tyto vztahy klientelismu se mohou stát faktorem, který politicko ekonomický cyklus a potažmo hospodářskou politiku státu velice ovlivňuje. Činnosti zájmových skupin jsou často vedeny snahou o dobývání renty.⁹

1.1.2 Dobývání renty

Dobývání renty (rent-seeking) lze definovat jako politickou aktivitu skupiny či jednotlivců, kteří věnují své vzácné zdroje k zajištění výsadních (monopolních) práv garantovaných vládou. To má za následek ztrátu pro ostatní, kteří danou výhodu nemají. Renta je zisk vyplývající ze vzácnosti. Je to privilegium. Ten kdo ji má, dosahuje vysokých výnosů oproti ostatním. Proto jsou zájemci o rentu schopni nést velmi vysoké náklady na to, aby ji získali. Mezi

⁹ HOLMAN, R. a kol.: *Dějiny ekonomického myšlení*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 539 str. ISBN 80-7179-380-9. str. 487-488

ně patří například náklady na lobbování a často i korupci. Je nutno říci, že je mezi dobyvateli renty často velmi tvrdá konkurence.

Proto jsou dobyvatelé ochotni nést náklady na rentu až do výše této renty. Jako příklad renty se dá uvést získání dovozní kvóty na zboží, daňová úleva či finanční podpora. Pro spotřebitele jde o dvojitou ztrátu. Jednak je to přebytek spotřebitele v důsledku vyšší ceny a za druhé jde o ztrátu výstupu, který by mohl být dosažen, kdyby byly vynaložené zdroje na získání renty použity na produkci užitečných statků. Takto jsou totiž vynaložené zdroje promrhány dobýváním renty. Jsou odhady, že až 20 % národního důchodu je vynaloženo na činnosti související s tímto fenoménem.

Pro dobyvatele renty je výhodný stát se spíše centrálním řízením a častou regulací. Naopak deregulace a konkurence vede k omezení subvencí a různých kvót a má za následek zmenšení příležitostí pro vytváření renty.¹⁰

1.1.3 Teorie byrokracie

V souvislosti s politicko ekonomickým cyklem je zajímavé se zmínit i o teorii byrokracie. V této teorii jsou byrokraté vlastníky informační převahy nad politiky a tato asymetričnost může mít ve výsledku odklonění původně zamýšlených opatření politiků do zcela jiného efektu, než si původně přáli.

William Niskanen, který je průkopníkem teorie byrokracie, totiž vyvrací mýty o byrokracii a úředníkovi, který pracuje ve svém úřadě v zájmu veřejného blaha a pracuje oddaně pro politika. Jeho náhled spočívá v poznání, že úředník, stejně jako politik, se snaží maximalizovat své vlastní blaho a tím je posílení vlastního vlivu a svého postavení. To vše se odvíjí a závisí na velikosti rozpočtu úřadu. Proto je užitek byrokrata primárně závislý na maximalizaci celkového rozpočtu.¹¹

Niskanen srovnává byrokratický úřad a firmu. Z tohoto srovnání vyvozuje důležité závěry. Zatímco u firmy lze použít část rozdílu mezi příjmy a výdaji na zvýšení osobního platu, u úřadu taková možnost není. Z tohoto důvodu není zaměstnanec úřadu motivován na minimalizaci

¹⁰ HOLMAN, R. a kol.: *Dějiny ekonomického myšlení*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 539 str. ISBN 80-7179-380-9. str. 489-490

¹¹ STRECKOVÁ, Y., MALÝ, I. a kol.: *Veřejná ekonomie pro školu i praxi*. 1. vydání. Brno: Computer Press, 1998. 214 str. ISBN 80-7226-112-6. str. 73

nákladů byrokratického aparátu. Navíc oproti firmě, kde příjem je dán schopností firmy obstát na konkurenčním trhu, úřad má ve většině případů na svou činnost monopol daný zákonem. Jeho příjem se odvíjí od schopnosti vyjednávání s volenou reprezentací, přičemž v rámci tohoto vyjednávání disponuje byrokrat výhodou větší informovanosti než jeho politický „oponent“. Pokud dojde k situaci, kdy politik zasahuje příliš do chodu úřadu, pak je úřad schopen pomocí informační převahy kterou vlastní, nepohodlného politika dokonce i úplně „odstavit“.

Výstup úřadu se oproti firmě dá navíc velmi těžko měřit či srovnávat. Proto je zde často nemožné vyjednat o kvalitě výstupu úřadu. Navíc paradoxně dochází k tomu, že rozpočet si pro vyjednávání s politickou reprezentací navrhuje úřad sám, což je pro úředníky velice přínosné, neboť jedním z cílů byrokratického aparátu je maximální rozpočet vlastního úřadu. Růst veřejných výdajů je tedy v zájmu úředníka. Ve většině úřadů jsou pravomoci politika vůči úředníkům, oproti vlastníkovu firmy, značně omezené. Navíc selhává efektivní kontrola. Ve firmě je totiž základem kontroly výkaznictví, kde je přesně popsáno, za kolik byla konkrétní položka spotřebována. To u úřadu chybí, neboť kvalita výstupu je těžko měřitelná a cíle byrokracie bývají velice vágní.

Byrokratický aparát má tendenci se rozpínat. Původní cíl, kvůli kterému byl úřad založen, se s postupným rozrůstáním stává stále obecnější a úřad začíná žít „sám pro sebe“. Místo aby plnil vytyčené úkoly, stále častěji řeší své vlastní vnitřní problémy a kompetence mezi útvary. Tím často dochází k částečnému paralyzování úřadu. Rostoucí moc byrokracie spočívá také ve schopnosti samotných úřadů postupem času vytvořit ve veřejném mínění pocit, že je nedůstojné, aby poskytování jejich služeb bylo součástí směny na tržním principu. Přitom tržní prostředí a konkurence je jedním ze základních návrhů teorie veřejné volby, jak zefektivnit práci úřadů.¹²

V rámci politicko ekonomického cyklu se tudíž mohou někdy setkat v předvolebním období protichůdné zájmy politika a úředníků. Jelikož je politik závislý na dodané informaci z úřednického aparátu, který však nemá zájem, aby dotyčná změna byla provedena, dojde z důvodu větší informační vybavenosti úředníků k tomu, že informace předaná politikovi nebude zcela odpovídat reálnému stavu věci. Tudíž může dojít k nezamýšlenému (ze strany politika) vychýlení od plánovaného efektu po realizaci příslušného opatření. Důsledkem pro politika (potažmo vládní stranu) mohou být i prohrané volby.

¹² HOLMAN, R. a kol.: *Dějiny ekonomického myšlení*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 539 str. ISBN 80-7179-380-9. str. 486-487

1.1.4 Teorém středového voliče

Představme si dva zmrzlináře na náměstí. Kam se postaví, aby maximalizovali počet konzumentů? Nejvýhodnější pro ně bude, pokud si stoupnou doprostřed náměstí. Tím docílí toho, že žádný z nich nebude schopen zvýšit počet konzumentů zmrzliny na úkor toho druhého. Na podobném příkladu je postavena i teorie středového voliče.¹³ Tento model pracuje se stranickým systémem na bázi bipartismu.¹⁴ Pracuje se s premisou, že každá strana, která chce uspět ve volbách a maximalizovat počet hlasů, musí kromě zaměřování na svou základnu voličů, která je nalevo (levicovní voliči) či napravo (pravicovní voliči) od pomyslného středu zacílit i na voliče středu, to znamená dělat také středovou politiku. Zároveň se nemusí obávat, že přijde o své kmenové voliče. Ti ji budou volit i v případě posunu na střed. Tím dojde ke stabilizaci politického boje o voliče, neboť v tuto chvíli už politický rival nemůže získat voliče na úkor svého konkurenta. Pokud by se totiž rozhodl posunout nalevo či napravo od svého politického spektra, došlo by ke ztrátě některých jeho kmenových voličů.¹⁵

Tento jev je jedním z důvodů, proč lze v dnešní době vypořádat, že se začíná stírat rozdíl mezi volebními programy pravicových a levicových stran. Např. v Anglii po ústupu thatcherismu a za vlády labouristů Tonyho Blaira dochází k formulování politických doktrín cílených do středového spektra voličů a místo formulování dlouhodobých cílů dochází k oportunistickému formulování cílů krátkodobých a obecných, ve snaze zaujmout voliče ve volbách, které zrovna probíhají. Stejně tak v USA liberálové¹⁶ přebírají témata konzervativců, jako je rodina či právo a pořádek. Jak se stírají rozdíly mezi stranami, dochází u některých kmenových sympatizantů ke zklamání a toto zklamání může mít za následek zmenšující se počet voličů u volebních uren či vzestup radikálních stran, které dostanou „protestní“ hlasy právě od nich. Model voliče mediána je názorným příkladem oportunismu u stran a tudíž může implikovat

¹³ HOLMAN, R. a kol.: *Dějiny ekonomického myšlení*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 539 str. ISBN 80-7179-380-9. str. 490

¹⁴ Stranický systém dvou dominantních stran.

¹⁵ Důsledkem tohoto zacilování do politického spektra středu může dojít paradoxně k tomu, že se na scéně objeví nový politický subjekt, který bude extremistický. Lze to vypořádat v Rakousku či Francii, kde k takovému vzestupu došlo.

¹⁶ V USA jsou liberálové považováni za zastánce středo-levé politiky. Konzervativci pokrývají spíše pravou část politického spektra.

provádění hospodářských politik, které budou souviset s politicko ekonomickým cyklem před volbami.

1.1.5 Racionální ignorance

S politicko ekonomickým cyklem úzce souvisí další teoretický přínos školy veřejné volby a tím je racionální ignorance voličů. Občané jsou si vědomi skutečnosti, že jejich hlas výsledek voleb ovlivní jen nepatrně. Občan nemá čas na vyhledávání všech relevantních informací k tomu, aby se rozhodl jak nejlépe to půjde. Na to nemá čas a hlavně náklady na vyhledání informací by převýšily jejich výnosy. Tomuto jevu se právě říká racionální ignorance. Volič totiž dobře zná své vlastní preference, ale o preferencích jiného voliče neví skoro nic. Navíc je pro něj nesnadné rozlišovat mezi krátkodobými a dlouhodobými efekty jednotlivých opatření. Proto politik může tohoto jevu využít a zacílit na oba. Jednomu před volbami slíbí to, co preferuje on, jinému zase to, co vyhovuje jemu.

Politik spoléhá na to, že volič není schopen rozpoznat, že ekonomická opatření, která udělal v předvolebním období a sliby, které dal různým lidem, jsou v některých případech protichůdné a tedy nesplnitelné. Politik ví, že dopad opatření, z nichž krátkodobě plyne prospěch pro voliče a které udělal před volbami, se v plné míře projeví až po volbách. Voliči totiž v tomto modelu hodnotí politiku podle stávající ekonomické situace. A před volbami je právě díky tomuto opatření politiků situace pro voliče příznivá. Tento jev se nazývá efektem krátkozrakosti.

Politický proces je podle této teorie určován těmi politikami, u kterých se efekt prospěchu pro voliče dostavuje dříve (před volbami) než jejich náklady (po volbách). Pokud by však došlo k nezamýšleným důsledkům jednání a efekt opatření by se k nelibosti politických stran projevil ještě před volbami,¹⁷ pravděpodobně by nedošlo ke zvolení této strany do relevantních institucí. Tento koncept je právě úzce spojen s politicko ekonomickým cyklem.

Analogicky zde můžeme totiž uvažovat předvolební fiskální expanzi, kterou vystřídá povolební restrikce. Například politici ve snaze maximalizovat hlasy od voličů zvyšují pomocí

¹⁷ Zde můžu odkázat právě na výše zmiňované teorie o byrokracii či zájmových skupin, kdy v důsledku špatných vztahů mezi těmito skupinami a politikem může dojít až k nezvolení politika do úřadu.

transferové politiky (přerozdělovací politika) důchody,¹⁸ protože lze ovlivňovat jejich načasování. Jejich opatření má ale nepříznivý dopad na stav veřejných financí, které se stávají v posledních letech permanentně deficitními. S problémem zvyšování sociálních výdajů, často populisticky schválených před volbami, také souvisí neustále se zvětšující podíl mandatorních a kvazi-mandatorních¹⁹ výdajů státních rozpočtů, které leckdy znemožňují účinnou vládní politiku, a zužují prostor pro adekvátní opatření v případě jakékoli nenadálé situace.

1.1.6 Teorie politicko ekonomického cyklu

Skutečné zasazení politicko ekonomického cyklu do uceleného teoretického rámce přichází se školou veřejné volby. Mezi významné teoretiky politicko ekonomických cyklů patří William D. Nordhaus, Douglas A. Hibbs Jr., Bruno S. Frey či Alberto Alesina.

Pojem politicko ekonomický cyklus spadá do sféry tzv. vládních selhání (government failure), který je školou veřejné volby řazen do protikladu k selhání tržnímu (market failure). Základní tezí politicko ekonomického cyklu je, že politika je zaměstnání jako každé jiné a politici se proto snaží maximalizovat vlastní prospěch. To znamená, že se snaží udržet si své místo a tomuto cíli podřizují veškerou svou snahu, zvláště pokud přichází očekávané období, ve kterém se rozhoduje o jejich osudu, tzn. parlamentní volby. Protože vláda má moc prosazovat zákony a je nositelem hospodářské politiky, teorie politicko ekonomického cyklu upozorňuje na skutečnost, že vláda může manipulovat ekonomikou pomocí fiskálních, případně monetárních nástrojů tak, aby dosáhla svého znovuzvolení.

Politici pracují s efektem krátkozrakosti voliče a s jeho racionální ignorancí. Spoléhají na to, že volič není schopen plně prozívat manipulaci s makroekonomickými veličinami. Z pohledu krátkozrakosti voliče je žádoucí mít před volbami příznivou hospodářskou situaci v zemi, případně ji před volbami pomocí různých politik krátkodobě zlepšit. Politik moc dobře ví, že

¹⁸ Názorným příkladem je schválení zákona o tzv. „pastelkovném“ pro prvňáčky v první polovině roku 2006, či výrazné zvýšení porodného schváleného v tomtéž roce před nadcházejícími červnovými parlamentními volbami v ČR.

¹⁹ Výdaje rozpočtu, které jsou dané zákonem či jiným smluvním závazkem (mandatorní výdaje) či jde o náklady na veřejné služby či správu státu (kvazi-mandatorní výdaje) a nelze je při plánování rozpočtu měnit. Patří sem např. výplaty sociálního zabezpečení, důchodů atd. (ZÁMEČNÍK, P.: Proč je nutná reforma veřejných financí. *Měšec.cz: osobní a rodinné finance* [online]. 2003 [cit. 2007-07-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.mesec.cz/clanky/proc-je-nutna-reforma-verejnych-financi/>>)

zlepšení hospodářské situace po jeho zásahu je pouze krátkodobé. Proto zásahy musí načasovat těsně před volby s tím, aby k poklesu hospodářství došlo až po volbách. Politici mají tendenci tohoto poznání zneužívat.

Politik ví, že pokud touto cestou bude ovlivňovat makroekonomické veličiny, po volbách se dostaví právě výše zmíněné snížení výkonnosti ekonomiky spolu s „kocovinou“. Vláda totiž v zájmu své popularity před volbami při zvýšení domácího produktu či snížení nezaměstnanosti musí zvýšit agregátní poptávku. Protože nemůže zvýšit potenciální produkt, ale jen zvýšit HDP nad úroveň potenciálního produktu, dojde s určitým časovým odstupem ke vzrůstu cenové hladiny. Inflace je tudíž tou kocovinou, která přichází po předchozím předvolebním opojení voličů.²⁰

Vlády to moc dobře ví. Proto v povolebním období dochází k její léčbě pomocí restriktivních fiskálních a potažmo měnových politik. To má za následek snížení domácího produktu a růst nezaměstnanosti. Protože se politici nacházejí v povolební fázi politického (volebního) cyklu, mohou si to dovolit. Spoléhají na to, že právě po volbách se dělají nejúčinnější a také často nejvíce restriktivní zásahy (např. snižování výdajů) do ekonomiky země s vědomím, že další volby jsou daleko. Spoléhají na to, že ve druhé polovině volebního cyklu se budou snažit opět zapůsobit na voliče snížením inflace, nezaměstnanosti a zvýšením produktu s tím, že voliči jsou „krátkozrací“, to znamená, že lépe hodnotí současný stav a na stav v minulosti zapomínají. Proto je reformní hospodářská politika vlády, kdy je zapotřebí „utahovat opasky“ nejúčinnější právě v první polovině politického cyklu. Je nutné poznamenat, že je jednodušší manipulovat s rozpočtovými výdaji než s makroekonomickými agregáty. Přesto se manipulace s rozpočtovými výdaji v konečném důsledku do makroekonomických agregátů stejně promítne.

²⁰ SLANÝ, A. a kol.: *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*. 1. vydání. Praha: C.H. BECK, 2003. 375 str. ISBN 80-7179-738-3. str.122

2. Politicko ekonomický cyklus

2.1 Předpoklady politicko ekonomického cyklu

V pojetí veřejné volby se vláda chová stejně jako ostatní subjekty na trhu. Snaží se maximalizovat svůj užitek. V jejím případě to znamená maximalizovat počet získaných hlasů na politickém trhu při volbách a tím opět převzít otěže exekutivy. Východiskem modelů politicko ekonomického cyklu jsou tedy základní subjekty politického trhu: politici a voliči. Modelování základních typů politicko ekonomického cyklu vychází z výše zmíněného metodologického individualismu, dále z charakteristiky homo economicus a politiky jako směny.²¹

Předpoklad charakteristiky homo economicus znamená, že jedinec v takovémto modelu je racionální, zaměřený primárně na svůj zisk. Snaží se maximalizovat své výhody a zisky s minimálními náklady. Politik se tedy snaží, stejně jako jiní jedinci, o co největší maximalizaci svého užitku. Přitom pro každého politika to může znamenat úplně něco jiného. Jeden například touží po větším bohatství, druhý po zvýšení své prestiže atd. Chová se tedy stejně jako každý jiný ekonomicky kalkulující jedinec v „nepolitické“ sféře. Z tohoto důvodu nelze jednoduše tvrdit, že politici jsou veskrze špatní a zkorumpovaní.

Politika jako směna je analogií směny tržní. Osoby vstupují na trh, aby směnily jednu věc za druhou. Rozšíření tohoto pojetí směny na politiku naráží na tradiční předsudek, že osoby se účastní politiky prostřednictvím jakéhosi společného hledání dobra, pravdy a krásy. V této vizi politické filozofie je politika chápána jako nástroj dosahování těchto širších cílů.²² Teorie veřejné volby však s tímto tvrzením nesouhlasí. Např. podle Jamese Buchanana rozdíl mezi trhy a politikou nespočívá v druzích hodnot resp. zájmů, které osoby sledují, ale v podmínkách, za nichž své rozdílné zájmy sledují. Politika je struktura složité směny mezi jednotlivci, v níž se osoby snaží kolektivně zabezpečit své vlastní soukromě definované cíle, jež nemohou být účinně zabezpečeny podle prostých tržních směn. Není-li přítomen individuální zájem, neexistuje zájem

²¹ BUCHANAN, J.: Konstituce ekonomické politiky. Přednáška při příležitosti udělení Nobelovy ceny, 8. prosince 1986. In JONÁŠ, J. a kol.: *Oslava ekonomie. Přednášky laureátů Nobelovy ceny za ekonomii*. 2. vydání. Praha: Academia, 1994. 808 str. ISBN 80-200-0200-6. str. 590-593

²² BUCHANAN, J.: Konstituce ekonomické politiky. Přednáška při příležitosti udělení Nobelovy ceny, 8. prosince 1986. In JONÁŠ, J. a kol.: *Oslava ekonomie. Přednášky laureátů Nobelovy ceny za ekonomii*. 2. vydání. Praha: Academia, 1994. 808 str. ISBN 80-200-0200-6. str. 593

žádný. Na trhu směňují jednotlivci jablka za pomeranče, v politice směňují jednotlivci dohodnuté podíly na příspěvcích na výdaje za to, co je obecně považováno, od služeb místní požární stanice po služby soudce.

Tato v konečném důsledku dobrovolná báze politické dohody také odporuje důrazu na mocenský aspekt politiky, který je příznačný pro velkou část moderní analýzy. Donucovací prvky, které lze v činnosti státu pozorovat, se zdá těžké sladit s modelem dobrovolné směny mezi jednotlivci. Můžeme se však ptát: donucení za jakým účelem? Proč se musí jednotlivci podrobit donucení, které je neodmyslitelné od kolektivní činnosti? Odpověď je evidentní: jednotlivci se smiřují s donucením státu, resp. politiky pouze tehdy, podporuje-li konečná konstituční „směna“ jejich zájmy. Bez určitého modelu směny žádné donucení jednotlivce státem není slučitelné s individualistickou hodnotovou normou, na níž je liberální společenský řád založen.²³

2.2 Phillipsova křivka v modelu politicko ekonomického cyklu

Pro vládu je ideální stav v oblasti hospodářské politiky, pokud je nízká míra inflace a zároveň malá nezaměstnanost (resp. přirozená míra nezaměstnanosti). Tento stav je však z hlediska historických výzkumů a praxe neudržitelný a navíc je protichůdný. Inverzitu vztahu mezi inflací a mírou zaměstnanosti popsal v padesátých letech novozélandský ekonom A. W. Phillips²⁴ na základě systematického výzkumu růstu nominálních mezd v závislosti na změnách inflace v Anglii v letech 1861-1957²⁵. Z jeho grafu vyplývá, že pokud chtějí politici před volbami snížit inflaci či nezaměstnanost, vždy je to z krátkodobého hlediska volba (trade off) mezi jednou

²³ BUCHANAN, J.: Konstituce ekonomické politiky. Přednáška při příležitosti udělení Nobelovy ceny, 8. prosince 1986. In JONÁŠ, J. a kol.: *Oslava ekonomie. Přednášky laureátů Nobelovy ceny za ekonomii*. 2. vydání. Praha: Academia, 1994. 808 str. ISBN 80-200-0200-6. str. 593

²⁴ HELÍSEK, M.: *Makroekonomie: základní kurz*. 2. vydání. Slaný: MELANDRIUM, 2002. 326 str. ISBN 80-86175-25-1. str. 218-223

²⁵ V roce 1958 publikoval A. W. Phillips v časopise *Economica* článek *Vztah mezi nezaměstnaností a mírou změny nominálních mzdových sazeb ve Spojeném království v letech 1861-1957*. Phillips si kladl za cíl verifikovat hypotézu o vztahu mezi nezaměstnaností a mzdovou inflací. Jeho článek vyvolal značnou odezvu a bylo odvozeno mnoho křivek pro jednotlivé země. Postupem času začala být Phillipsova křivka chápána jako kauzální vztah mezi mírou nezaměstnanosti a cenovou inflací. Tato křivka naznačovala, že cílem hospodářské politiky nemůže být plná zaměstnanost, ale vždy jen určitá kombinace inflace a nezaměstnanosti. Hospodářská politika tak vlastně volí mezi dvěma „zly“, mezi nimiž existuje vztah zaměnitelnosti (trade-off). Snížení nezaměstnanosti je vždy vykoupeno určitým zvýšením inflace, a naopak. Jako kdyby tato křivka představovala jakési „menu“, z něhož stát může vybírat. Pozdější vývoj v 70. letech však ukázal, že tato interpretace Phillipsovy křivky byla příliš zjednodušená. (HOLMAN, R. a kol.: *Dějiny ekonomického myšlení*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 539 str. ISBN 80-7179-380-9. str. 380-382)

z těchto dvou veličin. Základním analytickým nástrojem je v teorii politicko ekonomického cyklu právě tato, tzv. Phillipsova křivka, ve které je explicitně zobrazen inverzní (nepřímo úměrný) vztah právě mezi mírou zaměstnanosti a mírou cenové hladiny. Inverzní znamená, že vysokou inflaci doprovází nízká nezaměstnanost a naopak.

Pro dlouhodobý horizont je Phillipsova křivka neustále zpochybňována pro výskyt pouze přirozené míry nezaměstnanosti a z důvodu existence inflačních očekávání ekonomických subjektů. V dlouhém období je proto skutečná Phillipsova křivka kolmicí k ose "x". Z toho vyplývá, že nelze zvolit trade off mezi inflací a nezaměstnaností. Míra nezaměstnanosti se blíží přirozené míře nezaměstnanosti a míru inflace určuje růst peněžní zásoby. Z hlediska krátkého období však volit mezi inflací a zaměstnaností lze.

Původní model Phillipsovy křivky v šedesátých a sedmdesátých letech nerozeznával krátké a dlouhé období. Proto modely politicko ekonomického cyklu vzniklé v 70. letech (Hibbsův a Nordhausův model) pracují s křivkami, které nejsou vertikální. V 80. letech, kdy se začíná pracovat i s dlouhodobou Phillipsovou křivkou, která vysvětluje rozpory související s původní koncepcí, proto přicházejí na řadu zbývající dva základní modely politicko ekonomického cyklu s předpokladem racionality voličů a vertikální Phillipsovou křivkou pro dlouhé období.

2.3 Vztah ideologie a stran k politicko ekonomickému cyklu

Ideologické strany jsou takové, které se zaměřují pouze na svůj segment voličů. Orientují se na řešení problémů, které trápí právě tyto voliče. Při předvolebním klání se budou zaměřovat na ty makroekonomické indikátory, které jsou pro jejich voliče důležité.

Pokud budeme uvažovat systém ideologických stran, pak to, pro co se vláda rozhodne, často determinuje její umístění na politickém spektru. V modelu politicko ekonomického cyklu je ideologie značně zjednodušená. Ideologie v obecném významu je pojímána jako určitý světonázor, pohled na svět. Pro jedince představuje jakýsi záchytný bod, podle kterého si vysvětluje realitu kolem sebe. Poskytuje mu škálu základních hodnot a norem, které si sám v průběhu svého života přisvojil. Ideologie nikdy není neměnná. V každém časovém okamžiku se musí přizpůsobovat a reagovat na nové jevy, které ve světě vyvstaly. Z historického pohledu jsou

ideologie systematizovanou politickou doktrínou, které vznikaly v průběhu 19. a 20. století v organizovaných politických hnutích. Takovéto ideologie jsou v tomto pojetí dichotomizovány tradičním prizmatem pravo-levého spektra. Konstrukce ideologických stran u politicko ekonomického cyklu vychází právě z tohoto členění voličů do pravo-levého spektra.

Každá strana má rozdílné preference v tom, čemu bude dávat z hlediska hospodářské politiky přednost. Souvisí to samozřejmě z velké části se socioekonomickou skladbou voličů každé strany. Levicové strany volí častěji lidé méně majetní, s nižším vzděláním a kvalifikací a disponující většinou pouze lidským kapitálem. Tito voliči jsou velmi často závislí na své mzdě ze zaměstnání, která je často jediným zdrojem jejich disponibilního důchodu. Protože častěji obsazují nechráněná místa v zaměstnání, jsou při vzrůstající míře nezaměstnanosti více ohroženi, než voliči pravicových stran. Z toho důvodu je pro ně vývoj zaměstnanosti důležitější než vývoj inflace.

Naopak u voličů pravicových stran rekrutujících se většinou ze vzdělanějších vrstev obyvatelstva, z více chráněných míst v zaměstnání (často z řídicích funkcí), z podnikatelských kruhů a disponujících větším finančním kapitálem, je důležitějším ukazatelem míra inflace. Z tohoto důvodu bude pro levicové stany důležitější (za předpokladu ideologického modelu politicko ekonomického cyklu) před volbami snížit nezaměstnanost a pro pravicové strany naopak snížit míru inflace. V rámci systému ideologických stran se v politicko ekonomickém cyklu primárně neuvažuje působení stran v konkrétním volebním období, ale spíše jde o vypořádání změn při střídání pravicových a levicových stran u moci.

Pomocí schématu sestrojeného E. S. Kirschenem z roku 1964 lze vyvozovat, jakým ekonomickým cílům budou strany věnovat větší či menší pozornost při své hospodářské politice a případným předvolebním zásahům do ekonomiky:

Tabulka č. 1: Kirschenův model preferencí politických stran podle významu ekonomických cílů

	Levice	Střed	Pravice
1	plná zaměstnanost	-	stabilita cen
2	spravedlivé rozdělení důchodů	-	-
3	-	stabilita cen	-
4	růst ekonomiky	-	-
5	-	růst ekonomiky	vyrovnaná plat.bilance
6	-	plná zaměstnanost	-
7	-	spravedlivé rozdělení	-
8	cenová stabilita	-	růst ekonomiky
9	-	vyrovnaná plat.bilance	plná zaměstnanost
10	-	-	-
11	vyrovnaná plat.bilance	-	-
12	-	-	spravedlivé rozdělení důchodů

Pramen: ŽÁK, M. a kol.: Vnitřní a vnější podmínky restrukturalizace a hospodářská politika ČR. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2001. str. 126

Z tabulky lze vyčíst, jakou politickou filozofii levicové a pravicové strany vyznávají. Pro příslušníky pravicových idejí je například myšlenka „spravedlivého rozdělení důchodů“ umístěna jako poslední na pomyslné 12 bodové rovině významnosti. Toto umístění vyplývá z jejich názoru na svět, že nerovnosti v rámci společnosti jsou funkční. Každý se narodil s jinými schopnostmi a talentem a je jen na něm, jak s ním naloží. Zda ho bude rozvíjet a bude se zdokonalovat, či dá přednost jiným aktivitám, které ho ve výsledku posunou na pomyslné místo společenského postavení, které odpovídá jeho pílí.

Hlavní proud pravicové ideologie se nezříká zodpovědnosti za nemohoucí a jinak postižené, o ty by se měl stát postarat trvale. Také je podle pravicových politických filozofů důležité pomáhat těm, kteří to aktuálně potřebují, ale jenom po dobu, než se odrazí ode dna. Za určitých podmínek souhlasí i s „rovností na startu“²⁶, což znamená např. pomoc sociálně slabším

²⁶ „Rovnost na startu“ podle politických filozofů zjednodušeně znamená požadavek, aby měli na začátku všichni přibližně stejné výchozí podmínky, bez ohledu na jejich socio-ekonomické postavení. (MORAWSKI, W.: *Ekonomická sociologie: Problémy. Teorie. Empirie*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. 338 str. ISBN 80-86429-43-1. str. 250-251)

mladým jedincům v podpoře jejich studií či zvyšování kvalifikace. „Spravedlivé rozdělení důchodů“ však chápou spíše jako paternalistickou snahu státu o přerozdělování a s filozofií „rovnosti ve výsledku“²⁷, která je pro ně nepřijatelná.

Naopak pro strany levicově zaměřené je solidarita s méně úspěšnými jedinci jedním z pilířů jejich postojů. Oproti pravicovým stranám zastávají názor, že člověka v budoucím životě velice determinuje to, s jakými vrozenými schopnostmi a talentem se narodí a tudíž přirozeně jedinci s menšími vlohy budou mít v životě větší problémy, než jedinci nadanější. A to i často přes jejich zastávanou politiku „rovnosti na startu“ (v politice rovnosti na startu se s pravicovými stranami až na některé detaily shodují), neboť i v tom případě je u jedince s menším nadáním větší pravděpodobnost budoucího neúspěchu v zápase s jinými, nadanějšími, o „vysněné místo na slunci“. Proto by jim měla společnost kompenzovat tuto nevýhodu například tím, že jim bude méně zdaňovat jejich mzdy než úspěšnějším jedincům („solidarita bohatších s chudšími“) a pomocí různých přerozdělovacích důchodových politik jim zlepšovat životní standard. Tento postoj levicových stran k tématu „spravedlivé rozdělení důchodů“ je jedním z důvodů, proč jsou levicové strany pro větší roli státu ve společnosti než strany pravicové.

2.4 Oportunistické strany a politicko ekonomický cyklus

Oportunistické (prospěchářské) strany jsou takovými stranami, které se snaží získat co nejširší okruh voličů. Je jedno, zda se jedná o pravicového či levicového voliče. V těchto modelech se zkoumá předpoklad maximalizace oblíbenosti v průběhu jednoho volebního období, přičemž se studuje působení nástrojů hospodářské politiky na ekonomický cyklus v závislosti na cyklu politickém (volebním). U oportunistických stran můžeme předpokládat snahu, z důvodu maximalizace hlasů, přiblížit se preferencím středového voliče. Právě tento typ voliče je pro prospěchářské strany strategicky významný. Čím přesněji strana odhadne potřeby středního voliče, tím větší počet voličů (hlasů) jí připadne. V politických systémech, ve kterých se nachází dvě silné strany (např. USA či Velká Británie) můžeme vysledovat silnou tendenci ke sbližování

²⁷ „Rovnost ve výsledku“ zjednodušeně znamená tendenci k rovnostářské politice. (MORAWSKI, W.: *Ekonomická sociologie: Problémy. Teorie. Empirie*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. 338 str. ISBN 80-86429-43-1. str. 250)

volebních programů obou stran směrem ke středu. Tento trend přesně kopíruje předpoklad racionality stran a jejich snahu uspět při nadcházejících volbách.²⁸

2.5 Racionální a neracionální voliči v modelech politicko ekonomického cyklu

Voliči vystupují v jednotlivých modelech buď jako racionální, nebo neracionální. Racionální voliči při svém rozhodování zvažují všechny dostupné informace, nehodnotí minulé, ale budoucí chování strany, tedy její politický program. Svá očekávání vytvářejí racionálně, tzn. anticipují důsledky vládních rozhodnutí a adaptují se na ně. Neracionální voliči tato kritéria nesplňují.²⁹ Z tohoto pojetí vyplývá jedno důležité omezení. V modelech, ve kterých vystupují racionální voliči, nemohou vlády vyvolávat změny reálných veličin (produkce či zaměstnanost) a mohou tedy měnit pouze nominální charakteristiky (inlace, transfery). U neracionálních voličů může vláda ovlivňovat i reálné ekonomické ukazatele.³⁰

Problematika voličů není v modelu politicko ekonomického cyklu tak jednoznačná jako je tomu u stran. Na politickém trhu maximalizují voliči svůj užitek – problém je v tom, co znamená pro voliče maximalizace užitku. Když vycházíme z Phillipsovy křivky, pak optimum každého voliče představuje jeden konkrétní bod na této křivce. Vzhledem ke skutečnosti, že z tvaru této křivky vyplývá nemožnost dosažení obou cílů zároveň, musí každý rozhodnout, zda je ochoten slevit spíše v otázkách nezaměstnanosti či otázkách inflace. Rozhodnutí voličů popisují indifferenční křivky značící nežádoucí statky a maximální užitek je takovou kombinací inflace a nezaměstnanosti, který dává tečna Phillipsovy křivky s odpovídající křivkou indifferenční. To platí zcela jen u modelů využívajících trade off vztahu mezi nezaměstnaností a inflací, neplatí to však plně u koncepcí popisujících voličovo rozhodování v závislosti na vládních výdajích či

²⁸ STRECKOVÁ, Y., MALÝ, I. a kol.: *Veřejná ekonomie pro školu i praxi*. 1. vydání. Brno: Computer Press, 1998. 214 str. ISBN 80-7226-112-6. str. 72

²⁹ SPĚVÁČEK, V.: a kol. *Transformace české ekonomiky: politické, ekonomické a sociální aspekty*. 1. vydání. Praha: LINDE, 2002. 525 str. ISBN 80-86131-32-7. str. 92

³⁰ ŽÁK, M. a kol.: *Vnitřní a vnější podmínky restrukturalizace a hospodářská politika v ČR*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2001. 244 str. ISBN 80-245-0257-7. str. 126-127

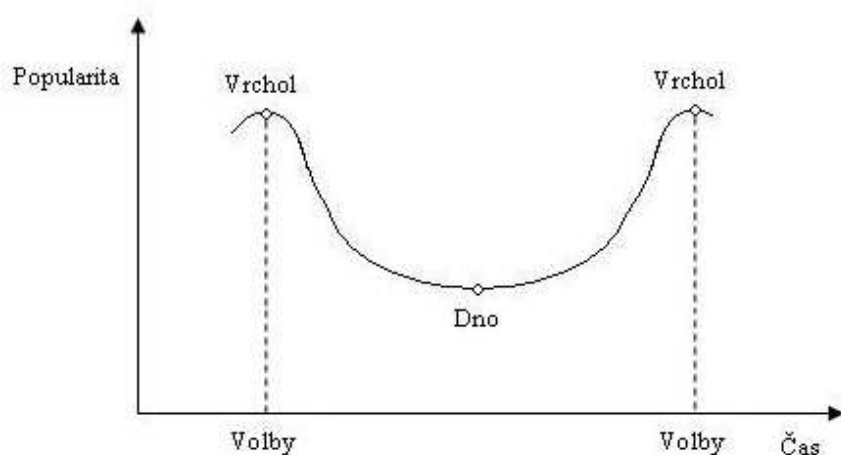
hodnotících jiná kritéria (např. hospodářský růst), i když i sledování vývoje jiných faktorů má vždy vliv na oba sledované makroekonomické agregáty (inflaci a nezaměstnanost).³¹

2.6 Politický cyklus

Pro důkladnější pochopení této teorie je nutné se zmínit o politickém cyklu. Tento cyklus je pro politiky důležitý (tedy pokud nedojde k neočekávaným situacím a nebudou vypsány předčasné volby) v tom, že znají přesný časový horizont, ve kterém mohou působit v exekutivě. Politický cyklus se odvíjí od termínu voleb. Proto se mu také někdy říká cyklus volební. U nás v ČR je politický cyklus čtyřletý. Naproti tomu cyklus ekonomický žádný přesný časový horizont nemá. To znamená, že pro politika usilujícího o znovuzvolení nemusí nastat ideální varianta politického cyklu, která spočívá ve splnutí ekonomického cyklu s cyklem politickým tak, že vrchol hospodářského cyklu a spolu s ním i vrchol popularity vlády se nachází během voleb. Pokud by došlo k tomuto ideálnímu stavu, vláda má v rukou trumfy k tomu, aby se na další čtyři roky usadila na ministerských židlích.

Ideální případ politického cyklu je znázorněn v následujícím grafu:³²

Graf č. 1: Model ideálního politického cyklu:

Pramen: SLANÝ, A. a kol.: *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*. Praha: C.H. BECK, 2003. str.121

³¹ ŽÁK, M. a kol.: *Vnitřní a vnější podmínky restrukturalizace a hospodářská politika v ČR*. 1.vydání. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2001. 244 str. ISBN 80-245-0257-7. str. 127

³² Na ose "x" je znázorněno časové období čtyř let, osa "y" značí oblibu vlády během politického cyklu.

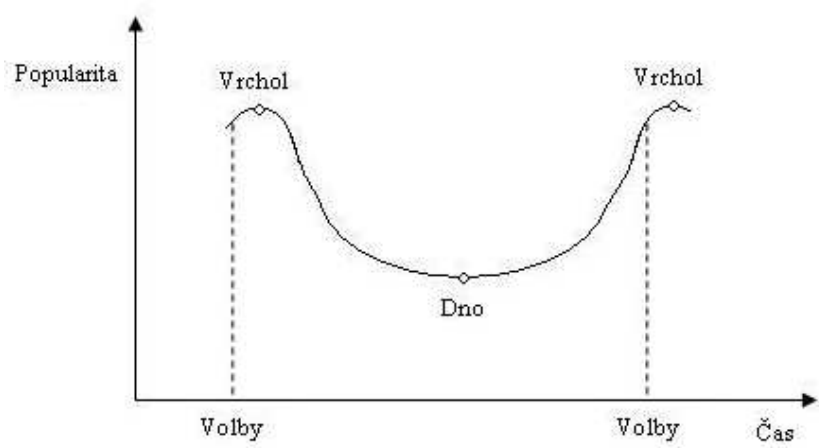
Vrchol obliby vlády podle tohoto grafu je načasován přesně na dobu voleb. Tento model v realitě moc často nenastává. V souladu s politicko ekonomickým cyklem je přesně v polovině volebního období popularita vlády na samém dnu, což odráží fakt, že v první polovině politického cyklu vláda plní politický program podle svých ideologických postojů, provádí nutné reformní kroky (pokud je to potřeba) a navíc musí přistoupit (pokud uvažujeme vliv politicko ekonomického cyklu) k restriktivní fiskální a měnové politice z důvodu předvolebních „dárečků“ voličům v podobě zvýšení transferů (např. sociální výdaje) či snížení nezaměstnanosti a inflace, čehož docilují pomocí zvýšení agregátní poptávky (vláda zvyšuje veřejné výdaje, což má často za následek zvyšování deficitů veřejných financí). Tato protiinflační politika má za následek přenesení této negativní ekonomické situace do podvědomí voličů, jejímž výsledkem je záporné hodnocení vlády voliči. Vláda si to moc dobře uvědomuje, ale v souladu s teorií efektu krátkozrakosti voliče, při které volič hodnotí aktuální ekonomickou situaci ví, že čas na zvýšení obliby u voličů teprve nastane. V okamžiku dna v polovině politického cyklu jsou vyčerpány možnosti reformních vlád (pokud taková ekonomická situace nastala) ekonomiku správně „nastartovat“. Pokud vláda všechny nutné reformní kroky stihne do tohoto bodu, pozitivní efekt těchto opatření se projeví s určitým časovým zpožděním právě před následujícími parlamentními volbami.

Volební cyklus ve své druhé polovině se projevuje tím, že se vlády snaží zvyšovat svou oblibu mezi voliči tak, aby vrchol sympatie byl načasován do těsného období před volbami. Získání opětovné přízně mezi voliči se děje pomocí hospodářské expanze. Vláda snižuje daňové zatížení, zvyšuje transfery atd. Politici v souvislosti s expanzivní hospodářskou politikou očekávají při zvětšení růstu produktu zároveň růst nominálních mezd, což je pro politiky před volbami zvláště pozitivní efekt, který budou při každé příležitosti před voliči prezentovat jako svou zásluhu.

Realita však skoro vždy nebývá tak růžová, jako výše popsany model. Vlivem působení mnoha různých faktorů (např. špatně odhadnutého časového zpoždění při provádění reformy či nenadálou živelnou pohromou) se totiž může stát, že hospodářský cyklus a tím i sympatie vlády v době voleb nebude na svém vrcholu. Pokud se hospodářský cyklus dostane do fáze deprese a blíží se volby, vláda bude mít velké problémy obhájit mandát. V tento okamžik často přichází ke slovu opozice, která přebírá vládní kormidlo. Zvláštní situace nastane, pokud je hospodářský

cyklus přesně opačný než cyklus politický (v době voleb je hospodářský cyklus v silné recesi). Dochází k nejhorší možné variantě a pro politiky se taková situace stává doslova strašákem. Tato situace ale také nenastává často. Nejběžněji dochází k nesouladu politického a ekonomického cyklu tak, jak to ukazuje následující graf:³³

Graf č. 2: Model zpožděného politického cyklu:

Pramen: SLANÝ, A. a kol.: *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*. Praha: C.H. BECK, 2003. str.121

Vlivem špatně odhadnutého časového zpoždění došlo k poruše v politickém cyklu. V tomto případě je možný prostor pro opoziční politiky. Hovoří se o zpoždění politického cyklu.³⁴

³³ Na ose "x" je znázorněno časové období čtyř let, osa "y" značí oblibu vlády během politického cyklu.

³⁴ SLANÝ, A. a kol.: *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*. 1.vydání. Praha: C.H. BECK, 2003. 375 str. ISBN 80-7179-738-3. str.121

3. Modely pracující s politicko ekonomickým cyklem

Vzájemné modelování politicko ekonomického cyklu je determinováno dvěma různými subjekty na politického trhu. Politiky a voliči. Politici se sdružují do politických stran. Strany se rozlišují podle svého chování na strany oportunistické a ideologické. Voliči jsou v modelech politicko ekonomického cyklu chápáni buď jako racionální nebo neracionální. Z těchto typů nám jejich vzájemnou kombinací vyjdou čtyři různé modely:

Tabulka č. 2: Modely politicko ekonomického cyklu

VOLIČI	POLITICKÉ STRANY	
	<i>Oportunistické</i>	<i>Ideologické</i>
<i>Neracionální</i>	Nordhausův model	Hibbsův ideologický model
<i>Racionální</i>	Racionální oportunistický model	Racionální ideologický model

Pramen: SPĚVÁČEK, V. a kol.: Transformace české ekonomiky: politické, ekonomické a sociální aspekty. Praha: LINDE, 2002. str. 92

Modely pracující s iracionalitou voličů jsou ze sedmdesátých let dvacátého století, kdy se pracovalo s modelem Phillipsovy křivky, která nerozlišovala dlouhé a krátké období.³⁵ To byl jeden z hlavních důvodů, proč pracují s tímto typem voličů. Zbylé dva modely s racionálními voliči byly publikovány v druhé polovině let osmdesátých³⁶, proto už jsou časová období zohledněna a pracují s racionalitou voličů. Je třeba také zdůraznit, že ve všech modelech je prvek, který ztěžuje jejich aplikaci v praktických výzkumech. Jedná se o to, že všechny modely pracují s předpokladem, že vláda může ovlivňovat míru inflace (monetární politiku). To se v dnešní

³⁵ Nordhausův model byl publikován v roce 1975 a Hibbsův ideologický model v roce 1977. (ŽÁK, M. a kol.: *Vnitřní a vnější podmínky restrukturalizace a hospodářská politika v ČR*. 1.vydání. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2001. 244 str. ISBN 80-245-0257-7. str. 127-130)

³⁶ Racionální oportunistický model se používá od roku 1986, a racionální ideologický model je z roku 1987, kdy ho poprvé publikoval Alberto Alesina. (ŽÁK, M. a kol.: *Vnitřní a vnější podmínky restrukturalizace a hospodářská politika v ČR*. 1.vydání. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2001. 244 str. ISBN 80-245-0257-7. str. 128-130)

době, kdy je ve velké řadě zemí zaveden institut nezávislosti centrálních bank (které mají nástroje k ovlivňování inflace), zdá velmi problematické.

3.1 Nordhausův model

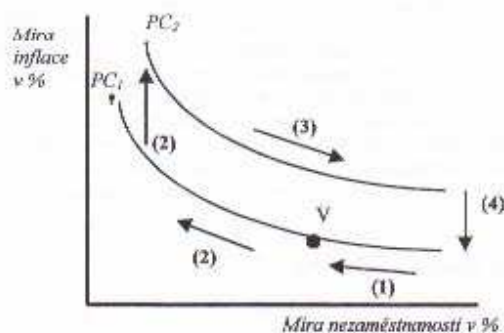
Nordhausův model je historicky prvním modelem (1975).³⁷ Tento model vycházející z předpokladů oportunistických stran a neracionálních voličů funguje za následujících předpokladů:

1. Ekonomika je popsána Phillipsovou křivkou.
2. Inflační očekávání jsou přizpůsobivá.
3. Inflace je přímo kontrolována politiky.
4. Politici jsou oportunističtí.
5. Voliči uvažují „retrospektivně“ - hodnotí vládu podle vývoje, nikoliv podle očekávání.
6. Termín voleb je dán.

V důsledku neracionality voličů je vláda schopna ovlivnit vývoj nejen nominální, ale i reálné ekonomické veličiny. Nordhaus proto sleduje i vývoj produktu jako veličinu inverzní k nezaměstnanosti a dochází k následujícímu popisu cyklu. Vláda se snaží vytvořit podmínky pro rychlejší ekonomický růst před volbami (pokles nezaměstnanosti), čímž získává popularitu a hlasy voličů. Provádí tedy expanzivní politiku. V období po volbách narůstají tlaky na růst inflace a vláda je restriktivní politikou eliminuje. Cyklus lze demonstrovat na následujícím grafu.

³⁷ SLANÝ, A. a kol.: *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*. 1.vydání. Praha: C.H. BECK, 2003. 375 str. ISBN 80-7179-738-3. str.123

Graf č. 3: Nordhausův model politicko ekonomického cyklu

V – termín voleb,

PC1, PC2 – Phillipsovy křivky (PC) období 1 a 2,

1 - důsledky předvolební expanze snižující nezaměstnanost a zvyšující inflaci,

2 - povolební inflační růst a přechod na vyšší PC (změna inflačních očekávání)

3 - restriktivní politika k potlačení inflace s následným dopadem na růst nezaměstnanosti,

4 – přechod na nižší PC a počátek předvolební expanze.³⁸

Pramen: ŽÁK, M. a kol.: Vnitřní a vnější podmínky restrukturalizace a hospodářská politika v ČR. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2001. str. 128

Cílem vládních politiků v Nordhausově modelu je z důvodu oportunismu zacílení na co nejširší spektrum voličů. Toho strana docílí tak, že se zaměří na středového voliče. Naopak chování voličů je neracionální, proto je jejich volba určena výkonem vlády v minulosti.

Nordhausovy závěry lze shrnout do těchto tří tvrzení. Za prvé, každá vláda provádí stejnou politiku. Za druhé, ke konci volebního období vláda stimuluje ekonomický růst (řeší nezaměstnanost) a tím získává výhodu krátkodobé Phillipsovy křivky. Za třetí, vlivem expanze roste inflace a je třeba ji následnou restrikcí zkrotit. Politicko ekonomický cyklus je tedy střídáním vládní expanze a restrikce při dodržení výše zmíněných předpokladů.³⁹

³⁸ ŽÁK, M. a kol.: *Vnitřní a vnější podmínky restrukturalizace a hospodářská politika v ČR*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2001. 244 str. ISBN 80-245-0257-7. str.127-128

3.2 Hibbsův ideologický model

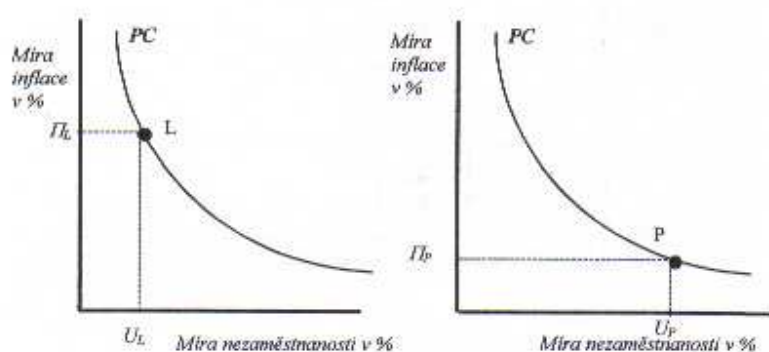
Model s ideologickými stranami a neracionálními voliči byl publikován o dva roky později (1977) než model Nordhausův. Přišel s ním americký vědec Douglas A. Hibbs Jr. Stejně jako v Nordhausově modelu pracuje s krátkodobou Phillipsovou křivkou, neboť voliči jsou iracionální a tvoří svá očekávání adaptivně. Hibbs rozšířil pohled z dosavadního pojetí oportunistického chování vlád na chování ideologické. Předpoklad ideologie stran implikuje zaměřenost stran při určování, jakým indikátorům budou dávat přednost. Pravicové strany budou dávat přednost inflaci, levicové zase nezaměstnanosti. Výchozí předpoklady tohoto modelu jsou následující:

1. Ekonomika je popsána Phillipsovou křivkou.
2. Inflační očekávání jsou přizpůsobivá.
3. Inflace je přímo kontrolována politiky.
4. Politici jsou ideologičtí v tom smyslu, že různé strany maximalizují různé cíle.
5. Voliči si uvědomují ideologické rozdíly stran a volí tu, která jim nabízí přitažlivější (jimi více preferovanou) politiku.
6. Termín voleb je dán.

Na krátkodobé křivce PC si každá vláda v souladu se svým zaměřením zvolí bod, který se snaží svou politikou dosáhnout a udržet. Někdy je pro tuto vlastnost tento model nazýván ideologickým modelem s „permanentními efekty“. Vládnoucí strana může totiž trvale udržovat nejen zvolenou míru inflace, ale vzhledem ke sklonu PC i zvolené tempo růstu a míru nezaměstnanosti, tj. levicové vlády zvolí bod s vysokou inflací a nízkou nezaměstnaností, pravicové naopak bod s nižší inflací a vysokou mírou nezaměstnanosti. Situaci ukazují grafy č. 4 a 5, na kterých je dokumentován i efekt střídání levicových a pravicových vlád právě pohybem po Phillipsově křivce.

³⁹ ŽÁK, M. a kol.: *Vnitřní a vnější podmínky restrukturalizace a hospodářská politika v ČR*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2001. 244 str. ISBN 80-245-0257-7. str. 128

Graf č. 4 a 5: Hibbsův ideologický model politicko ekonomického cyklu

PC – Phillipsova křivka,

Π_P – míra inflace pravicového programu,

Π_L – míra inflace levicového programu,

L - cílový stav ekonomiky levicové vlády,

P - cílový stav ekonomiky pravicové vlády.⁴⁰

Pramen: ŽÁK, M. a kol.: Vnitřní a vnější podmínky restrukturalizace a hospodářská politika v ČR. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2001. str. 130

⁴⁰ ŽÁK, M. a kol.: Vnitřní a vnější podmínky restrukturalizace a hospodářská politika v ČR. 1. vydání. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2001. 244 str. ISBN 80-245-0257-7. str.129-130

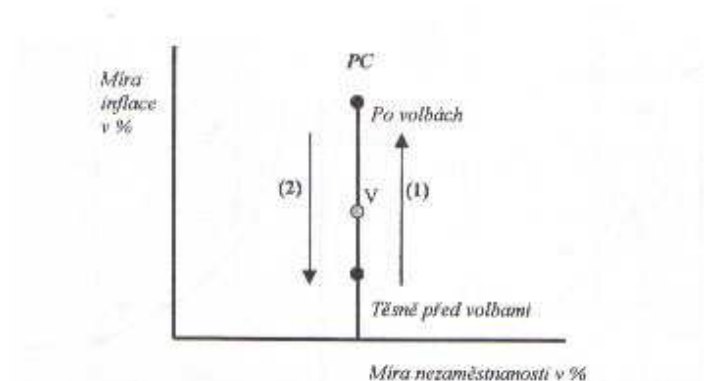
3.3 Racionální oportunistický model

Tento model byl popisovaný v různých modifikacích od roku 1986. Mezi řadou autorů pracujících s tímto modelem lze zmínit např. A. Siberta a G. Tambelliniho. Jde o modely s oportunistickými stranami a racionálními voliči. Výchozí předpoklady modelu jsou následující:

1. Ekonomika je popsána Phillipsovou křivkou.
2. Inflační očekávání jsou racionální.
3. Inflace je přímo kontrolována politiky.
4. Politici jsou oportunističtí.
5. Voliči volí takového kandidáta, od kterého racionálně očekávají maximální užitek.
6. Termín voleb je dán.

Racionalita zde sehrává důležitou úlohu v tom, že nelze měnit v tomto modelu veličiny reálné (produkt či nezaměstnanost), a tak jediná veličina, kterou lze uvažovat, pohybovat s ní a dále s ní pracovat, je inflace. Tento nový poznatek souvisí právě s rozvojem studia Phillipsovy křivky, která už v tomto modelu pracuje s dlouhým obdobím. Proto je PC kolmicí k ose “x” (uvažuje se zde přirozená míra nezaměstnanosti). Pracuje se také s předpokladem, že existuje asymetrie v informovanosti politiků a voličů – první znají své kompetence, druzí o nich nevědí. Je to právě tato asymetrie, která dovoluje i v tomto modelu konstruovat cykly projevující se nejen v nominálních, ale také v reálných veličinách (což při důsledné symetrii nejde). Graficky je tento model znázorněn v grafu č. 6.

Graf č. 6: Racionální oportunistický model politicko ekonomického cyklu

V – termín voleb,

PC – dlouhodobá Phillipsova křivka,

1 – rostoucí inflace jako důsledek předvolební expanzivní politiky,

2 – pokles inflace v důsledku mezivolební restrikce.⁴¹

Pramen: ŽÁK, M. a kol.: Vnitřní a vnější podmínky restrukturalizace a hospodářská politika v ČR. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2001. str. 129

⁴¹ ŽÁK, M. a kol.: *Vnitřní a vnější podmínky restrukturalizace a hospodářská politika v ČR*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2001. 244 str. ISBN 80-245-0257-7. str.128-129

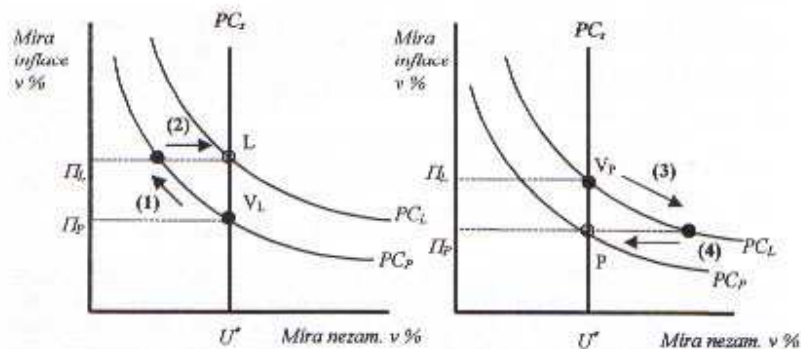
3.4 Racionální ideologický model

Tento model byl publikován v roce 1987 Albertem Alesinou. Model vychází z předpokladu ideologických stran. Základní podmínky modelu jsou:

1. Ekonomika je popsána Phillipsovou křivkou.
2. Inflační očekávání jsou racionální.
3. Inflace je přímo kontrolována politiky.
4. Politici jsou ideologičtí v tom smyslu, že různé strany maximalizují různé cíle.
5. Voliči si uvědomují ideologické rozdíly stran a volí tu, která jim nabízí přitažlivější (jimi více preferovanou) politiku.
6. Termín voleb je dán.

Racionalita voličů se na vývoji politicko ekonomického cyklu projeví v tom, že Phillipsova křivka, která je v tomto případě kolmicí k ose “x”, zcela změní chování vlád. Ty se sice snaží sledovat svou politikou deklarované cíle v míře nezaměstnanosti a míře růstu inflace jako v modelu Hibbsově, ale důsledkem racionálního chování voličů však mají jednotlivé výkyvy reálných veličin tendenci vracet se na přirozenou míru. Výkyvů reálných veličin může vláda docílit tedy jen krátkodobě, a to pouze na začátku svého prvního volebního období, v dalších obdobích racionalita voličů těmto výkyvům zabrání. Tento model ilustruje graf č. 7 a 8.

Graf č. 7 a 8: Racionální ideologický model politicko ekonomického cyklu

V – volby,

PC_L, PC_P – Phillipsovy křivky krátkodobé při konstantní, očekávané inflaci,

PC_s – skutečná Phillipsova křivka,

π_P - míra inflace pravicového programu,

π_L - míra inflace levicového programu,

1 – hospodářská politika levice před volbami,

2 – přirozené přizpůsobení,

3 – hospodářská politika pravice před volbami,

4 – přirozené přizpůsobení.⁴²

Pramen: ŽÁK, M. a kol.: Vnitřní a vnější podmínky restrukturalizace a hospodářská politika v ČR. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2001. str.131

⁴² ŽÁK, M. a kol.: Vnitřní a vnější podmínky restrukturalizace a hospodářská politika v ČR. 1.vydání. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2001. 244 str. ISBN 80-245-0257-7. str.130-131

4. Politické faktory ovlivňující politicko ekonomický cyklus

4.1 Problém časové řady

U zkoumání politicko ekonomického cyklu se v první řadě často naráží na problém s časovými řadami, zvláště když se jedná o demokracie, kde k ustanovení prvních svobodně zvolených vlád došlo poměrně nedávno. Tyto demokracie jsou často ve fázi tranzice⁴³, kde ještě nejsou plně etablovány demokratické instituce a politický systém na bázi soutěže stran. Svobodné volby v nich proběhly jen několikrát. Komparace a nějaký nástin trendu politicko ekonomického cyklu je složitá. Musíme si navíc uvědomit, že zvláště první volby v těchto mladých demografiích vůbec nelze pro analýzu uvažovat, neboť se jedná v první řadě o potvrzení (plebiscit) nastoleného trendu změny politického i hospodářského systému.

Tento problém se týká i České republiky, která spadá do této klasifikace. Svobodné volby od pádu komunismu v roce 1989 proběhly pouze šestkrát, z toho první (v roce 1990) musíme z výše zmíněného důvodu (plebiscit) vynechat a volby v roce 1992 budeme analyzovat jenom krátce z důvodu společného státu se Slováký a stále pokračující intenzivní transformace, které vládě neumožňovaly provádět standardní monetární a fiskální operace před volbami způsobem, který předpokládá teorie politicko ekonomického cyklu. Navíc je zde problém předčasných voleb v roce 1998, což by tyto volby mělo také podle základních modelů politicko ekonomického cyklu diskvalifikovat, neboť nebyl splněn jeden z předpokladů analýzy a tím je skutečnost, že termín voleb je dán a politici tedy mohou počítat (u nás) se čtyřletým volebním cyklem. Protože se však jedná o rok, ve kterém se poprvé vystřídaly vlády s ideologickým zaměřením, je vhodné tyto volby pro analýzu začlenit.

⁴³ Tranzice znamená systémovou transformaci od autoritářského (totalitárního) režimu k demokracii. Jedná se o přechod a tento přechod (tranzice) se dělí dále do tří etap: fázi liberalizace, fáze druhá je demokratizace a poslední fáze je konsolidace. (VODIČKA, K., CABADA, L.: *Politický systém České republiky*. 1.vydání. Praha: Portál, 2003. 352 str. ISBN 80-7178-718-3. str. 305-306)

4.2 Politický systém

Byť je pojem politický systém jedním ze základních pojmů politologie, obecně akceptovaná definice neexistuje. Pojem politický systém se v politické teorii objevuje v 50. letech minulého století jako výsledek aplikace systémového přístupu na zkoumání politiky.⁴⁴

Teorie systémů a systémový přístup vychází z představy, že jevy, se kterými se člověk setkává, tvoří určitý celek, definovaný vzájemnými vztahy jednotlivých prvků. Systém (např. společnost) se člení na podsystemy (např. ekonomika, politika aj.). Mezi jednotlivými subsystemy existují relativně trvalé vazby vytvářející specifickou strukturu. Stabilita struktury je zároveň základem stability systému. Tyto subsystemy mají pro celkový systém určitý význam, tedy funkci. Funkce je schopnost systému vyvolávat určité způsoby chování, reagovat tak, aby byla zabezpečena stabilita a celistvost daného systému v určitém vnějším prostředí. Každý systém funguje v prostředí, má určité okolí. Jednotlivé subsystemy své okolí ovlivňují, například politický systém státu ovlivňuje ekonomiku, mezinárodní politické vztahy a podobně. Zároveň je ale jimi také ovlivňován. Efektivní fungování systému v měnícím se prostředí je spojeno s jeho schopností modifikovat svou strukturu a funkci. Pokud by přesáhly požadavky na systém (vstupy do systému) určitou míru a systému se nepodařilo se těmto vstupům přizpůsobit, pak nevyhnutelně dojde k jeho zhroucení. Ve společnosti je tento stav spojen s revolucemi.

V čem spočívá význam aplikace systémového přístupu do oblasti politiky? Pomocí systémového přístupu začal odklon od pouhých analýz činností institucí k analýzám vazeb, vztahů a interakcí mezi jednotlivými politickými subjekty.⁴⁵

I přes určité názorové rozdíly, lze u politického systému nalézt určitou shodu ve vymezení. Například americký politolog D. Easton, jeden z nejznámějších vědců využívajících systémový přístup, chápe politický systém jako interakce, prostřednictvím nichž se ve společnosti autoritativně rozdělují hodnoty. U systémového přístupu hraje důležitou roli vymezení jeho funkcí. G. Almond, další z významných „systémových“ politologů, hovoří o sedmi funkcích,

⁴⁴ Podstatou, strukturou a způsobem fungování politického systému jakožto subsystemu společenského systému se zabývala ve 20. století především funkcionální škola (představitel např. T. Parsons). (ŽALOUDEK, K.: *Encyklopedie politiky*. 2.vydání. Praha: Libri, 1999. 560 str. ISBN 80-85983-75-3. str. 352)

⁴⁵ PROROK V., LISA A.: *Politologie*. 1.vydání. Praha: Aleš Čeněk, 2003. 224 str. ISBN 80-86473-31-7. str. 137-138

které navíc rozlišuje na vstupní a výstupní. Vstupní funkce podle něj je taková, která je propojena s reakcemi na vlivy okolí. Naopak výstupní funkce je odpovědí na vnější podněty, jejímž obsahem je ovlivněno okolí. Mezi vstupní funkce podle Almonda patří:

1. Agregace zájmů.
2. Artikulace zájmů.
3. Politická komunikace.
4. Politická socializace.

Mezi výstupní funkce podle Almonda patří:

1. Tvorba pravidel (zákonodárná funkce).
2. Aplikace pravidel (výkonná a správní funkce).
3. Zajišťování pravidel (soudní funkce).⁴⁶

Klasifikace politických systémů je různorodá. Pro potřeby politicko ekonomického cyklu je přínosné klasifikovat systémy na autoritářské (totalitní) a demokratické.

V autoritářských systémech je moc centralizována. Vláda (potažmo strana) ovlivňuje moc zákonodárnou, výkonnou i soudní. Navíc agregace zájmů i artikulace zájmů je značně omezena, neboť občanské iniciativy a platformy se zde nevyskytují. Stejně tak i opozice je potlačena a pronásledována. Velkou roli zde má pouze úzká zájmová skupina jedinců, která na tomto režimu profituje. Vládní aparát má kontrolu nad médii. Jelikož pro ni z těchto důvodů není těžké přijímat a tvořit zákony a ovládá i měnovou politiku (centrální banku, pokud se vůbec v tomto režimu vyskytuje), může teoreticky ovlivňovat hospodářský a politický cyklus podle vlastních cílů. Před volbami může přijímat zákony, které jsou pro voliče atraktivní a měnit makroekonomické indikátory bez většího omezení. Expanzivní politiku samozřejmě také podporuje pomocí fiskálních nástrojů. Pokud bude vláda chtít, může vyhlásit předčasné volby. Ty jsou pro ni vhodné v okamžiku, kdy je hospodářský cyklus na vrcholu a ekonomika generuje nová pracovní

⁴⁶ PROROK V., LISA A.: *Politologie*. 1.vydání. Praha: Aleš Čeněk, 2003. 224 str. ISBN 80-86473-31-7. str. 144

místa. Proto v tomto případě ani často nemusí platit pravidlo pravidelného politického cyklu.⁴⁷ Je však nutno si uvědomit, že v praxi se politicko ekonomický cyklus v těchto režimech nevyskytuje, neboť volby jsou pouze formalizovaným aktem a vláda si nemusí „kupovat“ voliče, protože předpoklad střídání moci různými politickými stranami (opozice vs. vláda) zde není splněn.

V demokratických systémech je pro vládu složitější ovlivňovat makroekonomické indikátory. Vláda nemá monopol moci, neboť se o ni dělí s mocí zákonodárnou a soudní. Navíc je v těchto zemích často ústavou vymezen mandát vlády a tudíž není lehké volební cyklus narušit.⁴⁸ Artikulace zájmů je zde mnohem silnější a propojenější z důvodu existence opozice, narůstajícího vlivu i počtu zájmových skupin a byrokratických struktur. Vzájemné vztahy mezi jednotlivými subsystémy politického systému se stávají propletenější a složitější. Pro vládu je mnohem obtížnější efektivně komunikovat tak, aby dosáhla uspokojení maximálního počtu jednotlivých zájmových skupin. Protože centrální banky jsou v těchto systémech velmi často podle základních zákonů v zemi na vládě nezávislé, je monetární politika vlády značně omezená. Pro vládu tak jediným lehce manipulovatelným nástrojem pro hospodářskou politiku zůstává fiskální politika, potažmo přijímání zákonů před volbami.⁴⁹

⁴⁷ Časté střídání vlád a velká frekvence předčasných voleb se vyskytuje samozřejmě také v demokratických státech, např. v Itálii. V těchto případech se ale nejedná o svévolnou manipulaci vlády, ale často je to důsledek přísného využívání poměrného volebního systému, který se projevuje ve velkém počtu stran v parlamentu.

⁴⁸ Předčasné volby je v těchto státech často možné vyhlásit až po schválení zákona, na kterém je nutno se domluvit i s opozicí (např. ČR).

⁴⁹ Zde musíme rozlišit, zda je v konkrétní zemi většinový či poměrný systém hlasování. Uvažujeme-li systém většinový, lze se domnívat z důvodu silného zastoupení vládní strany v parlamentu, že schvalování zákonů bude snadnější a pro vládu průchodnější, než v systému poměrném, kde je počet stran v parlamentu často větší a průchodnost zákonů tudíž těžší. Těžkost schvalování zákonů a obtížnost koaličních vlád můžeme příkladně vidět v České republice.

4.3 Volební systém

Zjednodušeně lze říci, že volební systém je princip organizace a provedení voleb. Pro zjednodušení budu uvažovat pouze demokratický volební systém. Volby jsou základním článkem demokracie. Pomocí nich občané vyjadřují své preference a volí stranu, která je nejlépe schopna jejich postoje realizovat. Systému, kdy občané přidělují pomocí voleb mandát svému zástupci v politické straně, se říká zastupitelská demokracie. Kromě tohoto fenoménu lze najít ve většině zemí prvky přímé demokracie, ve které voliči rozhodují o určité politické záležitosti přímo a ne zprostředkovaně pomocí zastupitelů. Mezi prvky přímé demokracie patří například referendum, či petice. Pravidelné parlamentní volby plní několik funkcí:

1. Umožňují pokojnou změnu vlády.
2. Slouží k výběru reprezentantů, určují kdo bude vládnout a v jaké síle.
3. Vyjadřují mínění voličů.
4. Udělují legitimitu parlamentu a vládě, tj. oprávnění vydávat a vykonávat zákony
5. Zahrnují zpětnou vazbu – volební kampaň slouží jako dialog mezi voliči a vládou, resp. uchazeči o vládu; veřejnost je informována o tom, co vláda dělá, resp. o alternativním programu opozice.⁵⁰

Pro politologickou analýzu se používají dva základní typy volebních systémů, které lze v určitých kombinacích a formách nalézt v demokratických státech:

1. Většinový systém (majoritní).
2. Systém poměrného (proporcionálního) zastoupení.

⁵⁰ ŽÁK, M. a kol.: *Vnitřní a vnější podmínky restrukturalizace a hospodářská politika v ČR*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2001. 244 str. ISBN 80-245-0257-7. str. 143

V každém z nich lze nalézt přednosti a nedostatky. Proto v mnoha zemích je viditelná snaha aplikovat volební systém kombinovaný tak, aby nedostatky byly potlačeny a naopak využity přednosti těchto volebních systémů.⁵¹

Většinový volební systém vychází z principu, že v každém volebním obvodu je zvolen jeden zastupitel, který získá ve volbách většinu hlasů. Ke zvolení kandidáta v některých zemích stačí relativní většina (Velká Británie), v jiných zemích (Francie) je zapotřebí v prvním kole většina absolutní (nadpoloviční), v dalším kole stačí většina relativní. Většinový systém preferuje silné strany a zužuje politické spektrum. Posiluje stabilitu vlád v tom směru, že často umožňuje sestavení jednobarevné vlády. Jeho průvodními jevy jsou užší vazba voličů na zvoleného zástupce a menší ovlivňování poslanců politickými stranami.⁵² Většinový volební systém má tendenci slučovat malé strany do větších bloků pokud chtějí uspět při volbách, neboť jen tak mají šanci získat mandát. Většinový systém tudíž silně redukuje pravděpodobnost výskytu extremistických stran. To má za následek snížení počtu stran, u jednokolové volby navíc systém spěje až k bipartismu (systému pouze dvou dominantních stran)⁵³, kdy proti sobě stojí ideologicky vyhraněné strany zastupující levice a pravici. Pro analýzu politicko ekonomického cyklu se jednokolový většinový volební systém zdá být vhodným typem.

Poměrný volební systém je založen na myšlence konkurence mnoha politických směrů. Procento odevzdaných hlasů v poměrném systému odpovídá procentu reprezentantů, což umožňuje i zastoupení menších stran. Princip proporcionality v sobě odráží i systém spravedlnosti, neboť systém je více reprezentativní. Pro zabránění přílišného rozdrobení stranických systémů jsou volební systémy poměrného zastoupení upraveny určitým omezením, např. omezovací klausulí pro vstup do parlamentu.⁵⁴ V systému poměrného zastoupení jsou vzešlé vlády často málo stabilní, neboť se musí často opírat o podporu jiných stran (koalice), či

⁵¹ ŽÁK, M. a kol.: *Vnitřní a vnější podmínky restrukturalizace a hospodářská politika v ČR*. 1.vydání. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2001. 244 str. ISBN 80-245-0257-7. str. 143

⁵² ŽALOUDEK, K.: *Encyklopedie politiky*. 2.vydání. Praha: Libri, 1999. 560 str. ISBN 80-85983-75-3. str. 485-486

⁵³ Vztah mezi typem volebního systému a počtem stran (stranickým systémem) zformuloval roku 1951 Maurice Duverger. Jeho teze se často označují za zákony. Zní takto: a) poměrná volba vede k vícestranickému systému s rigidními, nezávislými a stabilními stranami b) dvoukolový většinový systém vede k vícestranickému systému s elastickými, závislými a relativně stabilními stranami c) jednokolová většinová volba vede k systému dvou stran, které jsou na sobě zcela nezávislé. (NOVÁK, M., LEBEDA, T. a kol.: *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. 1.vydání. Praha: Aleš Čeněk, 2004. 485 str. ISBN 80-86473-88-0. str. 53)

⁵⁴ Např. pro vstup politické strany do Poslanecké sněmovny PČR v ČR je zapotřebí získat minimálně 5% odevzdaných hlasů ve volbách.

vládnout menšinově.⁵⁵ Pro poměrné zastoupení je typické, že hlasy odevzdané pro kandidáty, kteří se neumístili na prvním místě neztrácejí nárok na reprezentaci a ponechávají si svůj praktický význam.⁵⁶

Kromě základních dvou volebních systémů používají některé země kombinaci obou systémů z důvodu eliminace jejich nevýhod a posílení jejich výhod. Jde o smíšené modely.

Na konkrétní volební systém samozřejmě působí řada vlivů jak dočasných, tak dlouhodobých, které působí buď přímo či nepřímo. Za důležitý dočasný vliv řadíme například působení stávající vlády, vládnoucí strany či koalice (ale i opozice za předpokladu menšinových vlád), ve kterém je viditelná snaha upravit a uzpůsobit si volební systém tak, aby se v následujících volbách zvýšily její šance na opětovné zvolení do úřadu.⁵⁷ To lze například demonstrovat na akceschopnosti dvou nejsilnějších stran (ODS a ČSSD) v roce 1998 v ČR, které spolu po volbách 9. července 1998 uzavřely tzv. „opoziční smlouvu“, která upravovala vztah a podobu podpory tehdy menšinového vládního kabinetu Miloše Zemana poslanci ODS. Jedním z výstupů jejich spolupráce se v roce 2000 stal návrh na změnu stávajícího volebního poměrného systému na systém s prvky většinovými, který by výrazně posílil dominanci obou stran a jejich budoucí střídání u moci bez nutnosti koaličního kabinetu. Jejich záměr nakonec po schválení v obou komorách parlamentu zamítl Ústavní soud ČR. Tento postup je v souladu s tezí politicko ekonomického cyklu, že vládní politici (v tomto případě spolu s opoziční stranou) udělají v rámci možností téměř vše pro opětovné zvolení do úřadu, navíc s časovým hlediskem, že do voleb je ještě daleko.

Ostatní faktory určující volební systém v dané zemi nepůsobí tak zřetelným dojmem, avšak jsou trvalejšího rázu. Charakter volebního systému je ovlivňován především strukturou společnosti (např. národnostní, socioekonomickou atd.), strukturou státu a jeho institucionálního systému (např. zda se jedná o parlamentní systém vládnutí či systém prezidentský či federativní nebo unitární státní formu). Velký význam má také stranicko politický systém (zda se jedná o

⁵⁵ To je ostatně názorně vidět v ČR od roku 1996, kdy rozložení politických sil po volbách vždy mělo za následek problémy se sestavením vlád i následné potíže s plněním programového prohlášení vlády z důvodu menšinové či o těsnou většinu se opírající podpory vlády.

⁵⁶ ŽÁK, M. a kol.: *Vnitřní a vnější podmínky restrukturalizace a hospodářská politika v ČR*. 1.vydání. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2001. 244 str. ISBN 80-245-0257-7. str. 144

⁵⁷ SPĚVÁČEK, V. a kol.: *Transformace české ekonomiky: politické, ekonomické a sociální aspekty*. 1.vydání. Praha: LINDE, 2002. 525 str. ISBN 80-86131-32-7. str. 71

systém dvou stran – bipartismus, či multipartismus – systém více stran). Důležitým faktorem jsou i ideologické rozdíly stran a jejich vzájemná vzdálenost či typy stranických koalic.⁵⁸

V České republice se používá při volbách do Poslanecké sněmovny (dolní komora PČR) poměrný systém, při volbě do Senátu (horní komora PČR) systém většinový. Pro účely politicko ekonomického cyklu je relevantní se zabývat volbou do Poslanecké sněmovny, od které se odvíjí sestavování vlád.

4.4 Klasifikace politických stran

Bez poznání stranického systému a rozdělení stran do pomyslného ideologického spektra v konkrétních zemích lze obtížně aplikovat modely politicko ekonomického cyklu (zvláště ideologické modely). Klasifikaci politických stran lze docílit pomocí různých kritérií. Například lze zjednodušeně uvažovat o členění podle vztahu k vládní moci na strany:

1. Vládní, které jsou v exekutivě.
2. Opoziční, usilující o převzetí politické moci.⁵⁹

Z hlediska programu lze dělit politické strany v klasickém politickém spektru podle jejich přiřazení na toto kontinuum na strany:

1. Krajní pravice.
2. Pravice.
3. Pravý střed.
4. Střed.
5. Levý střed.
6. Levice.
7. Krajní levice.

⁵⁸ SPĚVÁČEK, V. a kol.: *Transformace české ekonomiky: politické, ekonomické a sociální aspekty*. 1.vydání. Praha: LINDE, 2002. 525 str. ISBN 80-86131-32-7. str. 71-72

⁵⁹ ŽALOUDEK, K.: *Encyklopedie politiky*. 2.vydání. Praha: Libri, 1999. 560 str. ISBN 80-85983-75-3. str. 345

U pravicových stran jde často o strany konzervativní. Označení pravice a levice vzniklo podle zasedacího pořádku francouzského parlamentu během velké francouzské revoluce koncem 18. století. Za pravicové se označuje velké množství odlišných politických stran, především jde o konzervativní, křesťansko demokratické, monarchistické či některé liberální strany. Můžeme sem zařadit i extrémní strany fašistické. Pro pravici je často charakteristické zdůrazňování základních svobod jednotlivce a odmítání kolektivismu (důraz na individualismus). Zdůrazňují soukromé vlastnictví a svobodné podnikání jako nezbytnou podmínku života společnosti. Také zastávají princip dědictví a vydržených práv. Častý je u nich důraz na tradice a zvyklosti.

Levicové strany jsou více či méně stranami socialistickými. Liší se v metodách, kterými chtějí svých politických cílů dosáhnout. Ty se pohybují od postupných reforem a osvěty u stran sociálnědemokratických až po revoluční metody u stran komunistických. Charakteristickým rysem u těchto stran je přesvědčení o prospěšnosti společenského vlastnictví a jeho státní kontroly. Tyto strany jsou přesvědčeny o přirozených lidských právech, zahrnujících také sociální spravedlnost. U některých stran tento důraz dosahuje egalitářských tendencí. Ve většině případů věří v demokracii a účast lidu ve vládě. Přerozdělovací procesy mají formu např. sociálního zabezpečení. Ve veřejné i tržní sféře preferují spíše regulaci. Často odmítají privilegium a dědictví politického statusu. Dávají přednost aktivnímu, sociálně odpovědnému státu, přičemž je pro ně důležitý princip přerozdělování zdrojů od bohatších k chudším (princip solidarity).

Pokud budeme uvažovat strany podle jejich zastávané ideologie, lze je umístit do zjednodušeného lineárního ideologického spektra následovně:

komunismus – socialismus – liberalismus – konzervatismus – fašismus

Komunismus je utopickou ideologií, která chce uspořádat společnost založenou na společném vlastnictví výrobních prostředků. Usiluje o zrušení vlastnického principu (soukromé vlastnictví), které povede k odstranění „sebeodcizení“ člověka a docílí se tím mravného vztahu mezi lidmi navzájem i mezi lidmi a přírodou. Výroba má být společenskou činností, při níž bude zrušen rozdíl mezi fyzickou a duševní prací a posléze i dělba práce. Konečným cílem komunismu je beztřídní stav společnosti, ke kterému lze dojít pomocí diktatury proletariátu.⁶⁰ V praxi však

⁶⁰ ŽALOUDEK, K.: *Encyklopedie politiky*. 2. vydání. Praha: Libri, 1999. 560 str. ISBN 80-85983-75-3. str. 191

idea komunismu vytvořila maximálně centralizovaný, totalitární a kolektivistický systém, který zasahoval do všech sfér života jednotlivce. V dnešní době jsou strany vyznávající tuto ideologii nazývány podle této ideologie komunistické a jsou řazeny ke krajní levici pomyslného politického spektra.

Socialismus byl původně podle Karla Marxe⁶¹ posledním stádiem před konečným cílem beztržní společnosti (komunistické společnosti). Tento radikální socialismus během 20. století postupně oslaboval. Odštěpené radikální strany se sloučily s komunistickými stranami. Umírněnější křídlo dávalo přednost postupnému vývoji a parlamentárním (legálním) prostředkům k dosažení svých cílů.⁶² Stranám, které se zapojily do těchto legálních procesů, se říká sociálně demokratické. Podle jejich teorií lidé nejsou soběstační. Socialismus je založen na myšlence rovnosti lidí, poprvé deklarovanou Velkou francouzskou revolucí a založenou na argumentu obecných lidských práv. Nesnáze jsou lidé schopni překonat pouze za předpokladu spoléhání se na vzájemnou solidaritu a pospolitost. Jejich tezí je kritika kapitalistického systému, který nespravedlivě generuje velkou sociální nerovnost. Jsou sice pro zachování určité nerovnosti, ale pro jeho zmírnění požadují větší zapojení státu. Při prosazování hospodářské politiky kladou důraz na plnou zaměstnanost a jsou ochotni pro stimulaci ekonomiky použít státní rozpočty i za cenu deficitního hospodaření. Tím se řadí k zastáncům keynesiánské hospodářské politiky. Strany inklinující k této ideologii jsou řazeny pod levici politického spektra a většinou jsou to strany sociálně demokratické.

Nosnou myšlenkou liberalismu je svoboda jednotlivce. Hledisko individua má v liberalismu vždy přednost před hlediskem celospolečenským. Individuální svoboda jednotlivce má meze až tam, kde se dotýká svobody někoho jiného. Vychází z přesvědčení, že jednotlivci náleží přirozená práva, která existují nezávisle na politické moci, přičemž tato moc by je měla ochraňovat. V ekonomické oblasti byl původní liberalismus vlastní klasikům ekonomického liberalismu a jejich principu „volného trhu“.⁶³ Pro klasický liberalismus je příznačná víra v minimální stát, jehož funkce by se měly omezovat na udržování vnitřního pořádku a zajišťování osobní bezpečnosti. Liberálům záleží na vytvoření meritokratické společnosti, ve které se jednotlivci odměňují podle nadání a usilovné práce. Ekonomicky je pro liberály důležitý trh a

⁶¹ Karel Marx je považován za otce komunismu. (HEYWOOD, A.: *Politická teorie*. 1.vydání. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2005. 335 str. ISBN 80-86861-41-4. str. 315)

⁶² ŽALOUDEK, K.: *Encyklopedie politiky*. 2.vydání. Praha: Libri, 1999. 560 str. ISBN 80-85983-75-3. str. 417-418

⁶³ ŽALOUDEK, K.: *Encyklopedie politiky*. 2.vydání. Praha: Libri, 1999. 560 str. ISBN 80-85983-75-3. str. 230-231

jeho systém tržní samoregulace. Tvrdí, že státní zásahy jsou zbytečné a škodí. Ve 20. století pak na liberalismus také působily koncepce státu blahobytu (welfare state) a poznání, že průmyslový trh v 19. století vygeneroval nové formy nespravedlnosti a vystavil masy rozmarům trhu. Moderní liberálové se proto ke státu staví pozitivněji. Negativní svoboda byla nahrazena svobodou pozitivní, která se chápe jako svoboda k osobnímu rozvoji a seberealizaci.⁶⁴ Proto došlo po druhé světové válce pod pláštěm nové liberální ideologie k větším státním zásahům do ekonomiky a k podpoře agregátní poptávky podle keynesiánské teorie. Tento liberalismus inklinuje v určitých postojích k většímu paternalismu ze strany státu. Proto je také často slyšet idea liberalismu i z úst sociálních demokratů a na druhé straně i z úst politiků inklinujících k jedné větvi konzervatismu (viz dále). V posledních desetiletích však opět zesílil zájem o klasický liberalismus, který byl podnětem pro vznik tzv. neoliberalismu.⁶⁵ Strany vyznávající hodnotu liberalismu bychom mohli zařadit spíše na pravou část politického spektra (klasický liberalismus a neoliberalismus), ale zároveň musíme uvažovat i (přibližně) o středu u liberalismu tíhnoucímu k sociálnímu státu.

Konzervatismus je ideologií reagující na zrychlující se tempo změn společenských poměrů. Orientuje se na tradiční kulturní, ekonomické a politické hodnoty. Tato ideologie je proti prudkým změnám ve společnosti buď proto, že stávající poměry pokládá za dobré, nebo z obavy před poměry ještě horšími. Konzervatismus není proti změnám, jen se staví pro změny postupné a je proti překotným změnám, např. revolucím. Na rozdíl od liberalismu preferují konzervativci tradiční historické hodnoty a celospolečenské zájmy před změnami a před zájmy jedince. Konzervatismus je důrazným zastáncem soukromého vlastnictví. Výrazně výš než liberálové konzervativci stavějí stát a jeho instituce. Stát má být podle nich nejvyšší instancí, která má chránit občana před svévolnými zásahy a poskytovat mu legální rámec pro uspokojování jeho potřeb. Za nejlepší metodu sloučení suverenity státu s autonomií ostatních institucí považují dělbu moci.⁶⁶ Tento konzervatismus se částečně překrývá právě s liberalismem druhé poloviny 20. století a jeho státním paternalismem. Naproti tomuto původnímu konzervatismu se v průběhu 70. let 20. století s nástupem tzv. Nové pravice zformoval konzervatismus nový, oproti

⁶⁴ HEYWOOD, A.: *Politická teorie*. 1.vydání. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2005. 335 str. ISBN 80-86861-41-4. str. 39-40

⁶⁵ Neoliberalismus je spojován s rakouskou ekonomickou školou a autorem F. A. von Hayekem a jeho knihou *Cesta do otroctví* z roku 1944 či monetaristy a jejím hlavním představitelem M. Friedmanem s knihou *Svoboda volby* (1980). (ŽALOUDEK, K.: *Encyklopedie politiky*. 2.vydání. Praha: Libri, 1999. 560 str. ISBN 80-85983-75-3. str. 231)

⁶⁶ ŽALOUDEK, K.: *Encyklopedie politiky*. 2.vydání. Praha: Libri, 1999. 560 str. ISBN 80-85983-75-3. str. 207-208

původnímu vycházející často ze zcela jiných základů. Jádrem tohoto nového, tzv. neokonzervatismu, je v ekonomických pohledech převzetí neoliberalních myšlenek (případně myšlenek klasického liberalismu) a jejich libertariánský důraz na tržní princip ekonomiky. V neekonomické sféře je u nich důraz na posilování tradičních hodnot a vyslovují se za obnovení autority a společenské disciplíny. Upozorňují na údajné zhroucení řádu a sociální stability, které je podle jejich názoru důsledkem rozšíření liberálních a permissivních postojů.⁶⁷ Politickým spektrem pro strany vyznávající konzervatismus je pravý střed či pravice (pro neokonzervatismus).

Fašismem se rozumí nacionálně šovinistické hnutí, které je zaměřené proti svobodě jednotlivce. Projevem fašistických vlád je diktatura. Vychází z nacionalismu a rasismu. Je ostře vyhraněn proti demokracii ve všech formách. Je plodem období mezi dvěma světovými válkami.⁶⁸ Jednotlivec v této ideologii nic neznamená, jedině skupina (celek) něco dokáže a je důležitá. Odmítá lidskou racionalitu a obrací se na emocionální a pudovou stránku jedince. Idea rovnosti je nepřijatelná, naopak je žádoucí mít u moci vládu elit. Strany vyznávající tuto ideologii řadíme k extrémní (krajní) pravici.

⁶⁷ HEYWOOD, A.: *Politická teorie*. 1.vydání. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2005. 335 str. ISBN 80-86861-41-4. str. 126

⁶⁸ ŽALOUDEK, K.: *Encyklopedie politiky*. 2.vydání. Praha: Libri, 1999. 560 str. ISBN 80-85983-75-3. str. 125

5. Ekonomické faktory ovlivňující politicko ekonomický cyklus

5.1 Centrální banka a monetární politika

Politicko ekonomický cyklus ovlivňují také faktory ekonomické. Mezi ně můžeme zařadit rozpory základních modelů politicko ekonomického cyklu pracujících s předpokladem monetární politiky, kterou drží v rukou vláda. Ale tyto předpoklady ve většině demokratických zemí zdaleka neplatí. Postavení centrálních bank je většinou nezávislé podle zákona. V ČR je centrální banka nezávislou institucí podle ústavy.⁶⁹ Ztížení či nemožnost předvolební koordinace monetárních nástrojů u nás nám částečně diskvalifikuje v praxi empiricky vysledovat nějaké platné závěry při sledování křivek inflace ve volebním cyklu.

Mnozí autoři v zahraničí pomocí empirických studií našli pozitivní korelaci mezi stupněm nezávislosti centrální banky a cenovou stabilitou v jednotlivých zemích. Poskytli i odpověď na kritiku těch odpůrců nezávislosti centrálních bank, kteří tvrdí, že vyšší nezávislost se sice může pozitivně projevit v nižší průměrné inflaci, ale bude to za cenu snížení produkce a vyšší nezaměstnanosti. Tato teorie se však nepotvrdila a tento vztah prokázán nebyl. To znamená, že zatímco rozhodnutí o stupni nezávislosti centrální banky bude mít pravděpodobně dopad na míru inflace, dopad na velikost produkce a na zaměstnanost nebude výrazný. To znamená, že nižší průměrné míry inflace spojené s více nezávislou centrální bankou je možné dosáhnout bez zjevných ztrát produkce a zaměstnanosti, jak se obávali odpůrci vyšší nezávislosti a příliš tvrdé antiinflační politiky centrálních bank.⁷⁰

Nezávislost centrální banky se posuzuje podle jejího vztahu k vládě. Nezávislost se dělí na politickou a ekonomickou. Mezi kritéria politické nezávislosti řadíme:

⁶⁹ SPĚVÁČEK, V. a kol.: *Transformace české ekonomiky: politické, ekonomické a sociální aspekty*. 1.vydání. Praha: LINDE, 2002. 525 str. ISBN 80-86131-32-7. str. 97

⁷⁰ SLANÝ, A. a kol.: *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*. 1.vydání. Praha: C.H. BECK, 2003. 375 str. ISBN 80-7179-738-3. str.155-156

1. Guvernér není jmenován vládou.
2. Guvernér je jmenován na více než pět let.
3. Bankovní rada není jmenována vládou.
4. Bankovní rada je jmenována na více než pět let.
5. Nezávazná účast zástupce vlády v bankovní radě.
6. Vláda neschvaluje záměry monetární politiky.
7. Požadavek na udržení měnové stability je upraven zákonem.
8. Existuje zákonné opatření pro řešení konfliktu mezi vládou a centrální bankou.⁷¹

Pro nezávislost centrální banky na vládě jsou tyto podmínky determinující. Pokud například bude banka vystavena v předvolebním období tlaku politiků, kteří uvažují pouze v krátkodobém horizontu volebního cyklu a bude řízena (ať přímo či nepřímo) přes ministerský úřad, pak je z její strany velmi pravděpodobné, že by došlo v době před volbami k uvolnění měnové politiky a podpoře hospodářského růstu a tím i zaměstnanosti a růstu mezd.

Argumentem pro nezávislost, kromě maximalizace šancí politika být opětovně zvolen do úřadu tak jak to předpokládá škola veřejné volby, je také zanechání monetárních nástrojů erudovaným expertům. Politik je totiž v drtivé většině ekonomický laik, který plně nechápe komplexnost hospodářské politiky a často uvažuje krátkodobě (ve volebních cyklech). Ponechání pravomocí zasahovat do hospodářství expertům se snižuje pravděpodobnost vládních selhání ze strany politiků. Pro ně je totiž velmi nepopulární zasahovat do chodu hospodářství, pokud to bude mít neblahý vliv na jejich voliče. V rukou odborných centrálních bankéřů je nezávislost na volebním úspěchu pozitivním faktorem k tomu, aby se rozhodovali z hlediska dlouhodobých cílů a nedívali se pouze na krátkodobé negativní výkyvy ekonomiky.

Argumentem proti nezávislosti centrálních bank je často názor, že je třeba ponechat možnost kontroly bankéřů. Jejich nezávislost může vést k samovolnému ovlivňování hospodářství, které ve výsledku může vést k její destabilizaci, ať už formou nekonzultování cílů s vládou či sledování vlastních zájmů. Častou výtkou nezávislosti také bývá absence zodpovědnosti bankéřů.⁷² V tomto případě vlastně moc bankéřů rozhodovat o ekonomice země

⁷¹ SLANÝ, A. a kol.: *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*. 1.vydání. Praha: C.H. BECK, 2003. 375 str. ISBN 80-7179-738-3. str.153

⁷² SLANÝ, A. a kol.: *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*. 1.vydání. Praha: C.H. BECK, 2003. 375 str. ISBN 80-7179-738-3. str.154

stojí mimo demokratický proces. Pokud by totiž v tomto případě došlo k selhání monetárních nástrojů a propadu ekonomiky zapříčiněné bankovní radou, je možnost odvolání v případě nezávislosti této rady poněkud problematická.

Za pokus o omezení nezávislosti centrální banky u nás můžeme považovat novelu zákona o centrální bance z roku 2000, která u některých odborníků vzbudila značný rozruch. Z pohledu politicko ekonomického cyklu by v tomto případě vláda mohla ovlivňovat makroekonomické údaje nejenom pomocí fiskální politiky, ale navíc by měla nástroj k ovlivňování politiky monetární. Nakonec po zásahu ústavního soudu došlo k navrácení stavu před touto novelou. Podle České národní banky byly do zákona implementovány body nad rámec harmonizačních změn EU při projednávání této novely v parlamentu, které od ledna 2001 podle ní výrazně omezovaly nezávislost ČNB. Mělo se jednat o to, že:

1. Záležitosti týkající se inflačního cíle a kurzového režimu měly být konzultovány s vládou a jejich stanovení mělo být vázáno na dosažení dohody s vládou.
2. bankovní rada měla schvalovat pouze rozpočet pro činnosti spojené se zabezpečováním hlavního měnového cíle, zatímco její provozní a investiční rozpočet měla schvalovat poslanecká sněmovna parlamentu ČR.
3. Součástí novely byl i návrh na změnu mechanismu jmenování členů bankovní rady. Ty měl podle novely jmenovat prezident republiky na základě návrhu vlády.⁷³

Závislost České národní banky na finančních provozních zdrojích odsouhlasených vládou by patrně mělo za následek politické vměšování do rozpočtů. Z hlediska jmenování členů bankovní rady by mohlo dojít ke jmenování vládou spřízněných bankéřů, kteří by sdíleli přinejmenším stejnou ekonomickou filozofii. Je diskutabilní, zda by se takto jmenování členové rady České národní banky necítili „zavázáni“ vládě za jejich jmenování na prestižní pozici. Pokud by se vláda rozhodla, že by bylo dobré pojistit si vítězství lepším stavem ekonomiky, bylo by to z tohoto pohledu přes spřízněné lidi v centrální bance jednodušší ovládat měnové agregáty. Prostor pro politickou manipulaci zde tedy vyvstává. Pojistkou proti takovýmto nešvarům by mohlo být střídání centrálních bankéřů v jiných časových periodách, než jsou volení politici a navíc by docházelo k jejich výměně postupně (na podobném principu jako senátoři, kteří se

⁷³ Nezávislost ČNB. *Česká národní banka* [online]. 2003 [cit. 2008-07-18]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/cs/faq/nezavislost_cnb.html>

střídají v třetinových blocích v šestiletých intervalech). Nutnost dohody bankéřů a ministrů ohledně stanovení míry inflace se jeví jako porušení nezávislosti banky stanovovat si cíle podle svých vlastních prognóz a podle nich na trhu jednat. Pro politicko ekonomický cyklus by bylo velice zajímavé analyzovat nástroje monetární politiky, které by mohla přinejmenším zčásti ovlivňovat vláda. Je otázkou, nakolik se do novely zákona projevila hořkost zástupců ODS, kteří Českou národní banku obviňovali z krize v roce 1997 a její přísné restriktivní monetární politiky a zda se nechtěli pojistit do budoucna tím, že by se sledování a provádění vlastních rozdílných cílů v ekonomice země nemohlo opakovat.

5.2 Státní rozpočet a fiskální politika

Politika centrální banky za předpokladu její nezávislosti v praxi zasahuje do volebního cyklu spíše pasivně. Z tohoto důvodu zbyl vládě pouze tento makroekonomický nástroj k ovlivnění hospodářského cyklu. Fiskální politika se tudíž jeví jako nejdostupnější (a neúčinnější) instrument. Vycházíme z předpokladu, že před volbami se vláda snaží zvyšovat výdaje na podporu agregátní poptávky spolu se snižováním daní a zvyšováním objemu transferů, aby se zlepšení ekonomiky dostavilo v předvolebním období. Naopak po volbách dojde k opačné situaci a po zpřísněné restriktivní fiskální politice projevující se ve snižování transferů a rozpočtových výdajů či zvyšování daní dochází k poklesu růstu HDP a zvýšení nezaměstnanosti.⁷⁴ Manipulace vládou pomocí státního rozpočtu vede z důvodu krátkozrakosti politiků a sledování krátkodobých cílů ovlivněných často pouze volebním cyklem, ke zvyšování rozpočtových deficitů. Proto je disponování rozpočtovými výdaji při standardní hospodářské politice stále obtížnější. I z důvodu stále vzrůstajících mandatorních a kvazi-mandatorních výdajů⁷⁵ je nasnadě otázka, jaké jsou meze fiskální politiky u nás a jaký to bude mít v budoucnosti vliv na národní hospodářství.

Saldo veřejných financí je ovlivněno mnohými makroekonomickými veličinami. K identifikaci vlivu fiskální politiky na vývoj HDP je často vhodné očistit saldo veřejných financí

⁷⁴ SPĚVÁČEK, V. a kol.: *Transformace české ekonomiky: politické, ekonomické a sociální aspekty*. 1. vydání. Praha: LINDE, 2002. 525 str. ISBN 80-86131-32-7. str. 96

⁷⁵ Růst těchto výdajů také souvisí s politicko ekonomickým cyklem, neboť jednou z významných složek mandatorních výdajů jsou různé transferové výdaje, z nichž některé jsou populisticky schvalovány či zvyšovány v předvolebním období ve snaze politiků „zalíbit se voličům“.

od vlivu ekonomického cyklu, tzn. kvantifikovat cyklickou a strukturální složku veřejných financí.⁷⁶ Pokud je HDP na úrovni potenciálního produktu a veřejné finance vykazují deficit, jedná se o deficit strukturální (aktivní). Naopak deficit cyklický (pasivní) se objevuje, pokud je ekonomika ve fázi recese. Z toho vyplývá, že deficity cyklické se objevují vždy z ekonomické příčiny. Naproti tomu strukturální deficit bychom mohli považovat za politicky vyvolaný, tedy vládou způsobený pomocí fiskální politiky. Analytickým problémem zůstává kvantifikace strukturálních schodků, neboť je těžké odhadnout potencionální produkt a zároveň zde působí fakt, že úroveň vládních výdajů vždy do určité míry závisí na úrovni důchodu.⁷⁷

Pokud se fiskální cyklus v hospodářství neobjevuje, ještě to neznamená, že nedochází k jeho zneužívání v předvolebním boji. Taktika politiků může být v „přiškrcení“ transferů pro jednu skupinu obyvatel za cenu zvýšení sociálních dávek pro skupinu druhou. Vždy se zaměřuje na skupinu pro vládu relevantní, to znamená na středně-příjmové skupiny za předpokladu oportunistických stran nebo na voliče levicové či naopak pravicové (za předpokladu ideologických stran). V případě cílení na střední třídu (středního voliče) může paradoxně dojít k situaci, kdy se sníží dávky skutečně sociálně potřebným, tedy nízko-příjmovým skupinám voličů. I pro racionálního voliče může být tato manipulace těžko zjištělná.

Extenzivní fiskální politika se projevuje ve zvyšování výdajů, přičemž pokud výdaje převýší příjmy veřejných rozpočtů (potažmo státního rozpočtu), dochází k vytváření schodků rozpočtu (záporné saldo). Analýza těchto schodků v čase a zasazení do volebního cyklu nám umožní analyzovat tendence, zda se projevuje politicko ekonomický cyklus.

⁷⁶ ŽÁK, M. a kol.: *Vnitřní a vnější podmínky restrukturalizace a hospodářská politika v ČR*. 1.vydání. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2001. 244 str. ISBN 80-245-0257-7. str.66

⁷⁷ VLČEK, J. a kol.: *Ekonomie a ekonomika*. 3.vydání. Praha: ASPI, 2005. 559 str. ISBN 80-7357-103-X. str.462

6. Politicko ekonomický cyklus v ČR

Zkoumání politicko ekonomického cyklu a jeho vypovídací schopnost v podmínkách České republiky má své úskalí. V prvé řadě je zde už zmíněný problém s časovými řadami, který nám ztěžuje analýzu. Dále je nutné si uvědomit, že Česká republika zvláště v první polovině devadesátých let procházela strukturální ekonomickou transformací z ekonomiky centrálně řízené na ekonomiku tržní. Z těchto důvodů budu analyzovat jako první rok zkoumané časové řady rok 1995. S ním je spojen konec masové privatizace, která skončila oficiálním ukončením kupónové privatizace (oficiální ukončení druhého kola k 31.12.1994).⁷⁸ Zkoumat tedy budu čtyři volby, z nichž jedny v roce 1998 byly předčasné. Právě rok 1998 je zlomový z hlediska změny ideologicky zaměřených stran u volebního kormidla a proto je důležité tyto volby zařadit. Pro analýzu budu jako zástupce pravicových stran považovat ODS a zástupce levice ČSSD. Pro zjednodušení budu považovat první dva roky po volbách jako první fázi volebního cyklu (povolební období) a následující dva roky za období předvolební.

6.1 Politický vývoj a systém stran v České republice

6.1.1 Stranický systém

Ideologie, kterou zastávají různé politické strany u nás a jejich poloha na politickém spektru nám umožní přiřadit jednotlivým stranám v České republice jejich klasifikaci, kterou ukazuje následující tabulka:

⁷⁸ ŽÍDEK, L.: Změna vlastnických vztahů (privatizace). *Stránka Libora Žídka (ESF-MU: Katedra ekonomie)* [online]. 2007 [cit. 2008-07-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.econ.muni.cz/~zidek/privatizace.pdf>>

Tabulka č. 3: Klasifikace stran pomocí politického spektra a ideologie

Politická strana	Ideologická doktrína	Umístění v politickém spektru
SPR-RSČ	nacionalistická	krajní pravice
ODS	konzervativní - liberální	pravice
ODA	konzervativní - libertariánská	pravice - pravý střed
US	liberální	pravý střed
KDU-ČSL	paternalisticky konzervativní	pravý střed - střed
SZ	liberální	levý střed - střed
ČSSD	socialistická - liberální	levice - levý střed
KSČM	komunistická	levice

Pramen: PROROK V., LISA A.: Politologie. Praha: Aleš Čeněk, 2003. str.171 + vlastní úprava

Občanská demokratická strana (ODS) je stranou, která vznikla odštěpením z Občanského fóra. Byla založena na jaře roku 1991. Od jejího vzniku až do prosince roku 2002 byl jejím předsedou Václav Klaus, současný prezident. Její voliči jsou lidé s vyššími příjmy, živnostníci a podnikatelé, lidé vzdělanější. Její elektorát je stabilní. Baštou jsou velká města.

Česká strana sociálně demokratická (ČSSD) je strana s dlouholetou tradicí. V obnovené polistopadové éře byl její nejvýraznější představitel a zároveň předsedou Miloš Zeman. Její elektorát se nachází hlavně mezi dělníky a lidmi s nižším příjmem a vzděláním. Postupem času získala voliče i v řadách státních zaměstnanců. Její základna voličů je značně nestabilní a v závislosti na vývoji situace se může snadno „přelít“ do jiné strany.

Křesťanská a demokratická unie – čs. strana lidová (KDU-ČSL) má nejstabilnější voličstvo. Jejími kmenovými voliči jsou katolíci. Její baštou je jižní Morava a venkov.

Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM) patří ke straně se stabilním elektorátem. Nejčastějšími voliči jsou důchodci a bývalí funkcionáři předlistopadové éry.

Unie svobody (US) byla volena intelektuály, kteří se identifikovali se změnou systému, ale nijak výrazně na ní neprofitovali.⁷⁹

Při postoji voliče, jaké straně dá při volbách hlas je důležitý jeho sociální status, vzdělání a hodnotová a náboženská orientace. Podle průzkumů volí přibližně dvě třetiny obyvatel

⁷⁹ VODIČKA, K., CABADA, L.: *Politický systém České republiky*. 1. vydání. Praha: Portál, 2003. 352 str. ISBN 80-7178718-3. str. 207-208.

v závislosti na své ekonomické situaci.⁸⁰ Zde se teoreticky otevírá možnost manipulace pomocí vhodně zvolených nástrojů k ovlivnění ekonomiky v předvolebním období a zlepšení (rozuměj zrychlenému růstu) ekonomické situace široké skupiny obyvatel.

6.1.2 Politický vývoj v České republice

V roce 1992, po celostátních volbách, dochází k dohodě o rozpadu Československa. Proces rozdělení československé federace byl klidný a poměrně krátký. Volby do České národní rady⁸¹ v roce 1992 vyhrála ODS (29,7% získaných hlasů), následovaná Levým blokem se ziskem 14% hlasů. V prvních letech po rozdělení federace je znát silná dominance pravicové ODS, která s taktéž pravicovou ODA a stranou KDU-ČSL tvořila koalici 105 poslanců z celkových 200 mandátů. Předsedou vlády byl Václav Klaus.

Rok 1996 a výsledky parlamentních voleb nám ukazují, že systém stran byl pořád dosti rozdrobený. Nicméně už dochází k částečné stabilizaci, neboť se na scéně objevuje druhá velká strana, jakýsi protipól pravicové ODS. Symbolem tohoto protipólu se stala ČSSD, která získala 26,4% hlasů. Volby opět vyhrála ODS se ziskem 29,6% hlasů. Ačkoli ODS volby vyhrála, sestavuje pouze menšinovou vládu. Premiérem se stal Václav Klaus. Kabinet je složen opět z ODS, KDU-ČSL a ODA. Opírá se o podporu 99 poslanců. Problémy s financováním stran a měnová krize vyústily v demisi vlády.

⁸⁰ VODIČKA, K., CABADA, L.: *Politický systém České republiky*. 1. vydání. Praha: Portál, 2003. 352 str. ISBN 80-7178718-3. str. 207.

⁸¹ Po rozpadu federace se dolní komorou parlamentu stává Poslanecká sněmovna, která se přejmenovala a přetransformovala z České národní rady. Podle nově schválené ústavy měl sice parlament ČR dvě komory, Poslaneckou sněmovnu a Senát, ale Senát byl ustaven až v roce 1996, kdy se konaly první volby do této komory.

Tabulka č. 4: Výsledek parlamentních voleb z roku 1992, 1996, 1998, 2002 a 2006. Zahrnuty jsou pouze strany, které překročily pětiprocentní práh potřebný ke vstupu do sněmovny

		ČNR v roce 1992		PSP ČR v roce 1996		PSP ČR v roce 1998		PSP ČR v roce 2002		PSP ČR v roce 2006	
Účast voličů		85,08%		76,41%		74,03%		58,00%		64,47%	
Politické spektrum	Politická strana	politická orientace	hlasy v %	politická orientace	hlasy v %	politická orientace	hlasy v %	politická orientace	hlasy v %	politická orientace	hlasy v %
Extrémní pravice	SPR-RSČ	EP	5,98	EP	8,01	-	-	-	-	-	-
Pravice	ODS	P	29,73	P	29,62	P	27,74	P	24,47	P	35,38
	ODA	P	5,93	P	6,36	P	-	-	-	-	-
Střed a levice	KDU-ČSL	S	6,28	S	8,08	S	9	S	14,27*	S	7,22
	US	-	-	-	-	P	8,6	P	14,27*	-	-
	HSD-SMS	S	5,87	-	-	-	-	-	-	-	-
	LSU	S	6,52	-	-	-	-	-	-	-	-
	ČSSD	L	6,53	L	26,44	L	32,31	L	30,2	L	32,32
	SZ	-	-	-	-	-	-	-	-	S	6,29
Extrémní levice	KSČM	-	-	EL	10,33	EL	11,03	EL	18,51	EL	12,81
	LB	EL	14,05	-	-	-	-	-	-	-	-

* 14,27 % je počet hlasů koalice US-DEU a KDU-ČSL

Pramen: Žák, M. a kol.: Vnitřní a vnější podmínky restrukturalizace a hospodářská politika v ČR. Praha: Vysoká škola ekonomická, 2001. str.134 + vlastní úprava + www.volby.cz

1. ledna 1998 byla ustavena „poloúřednická“ vláda. Ministerským předsedou se stal Josef Tošovský.⁸² Tato vláda měla časově ohraničený mandát na přibližně půl roku a jejím cílem bylo překlenout období do předčasných voleb konaných v červnu roku 1998.

Volby v roce 1998 vyhrála poprvé levicová strana, a to ČSSD se ziskem 32,3% hlasů. Z hlediska politicko ekonomického cyklu je důležitá skutečnost, že nastalo období střídání pravicové vlády za levicovou. Druhá skončila ODS se ziskem 27,7% hlasů. Rozložení sil ve sněmovně a problémy s koaličním vyjednáváním vyústily podpisem tzv. „opoziční smlouvy“

⁸² Z hlediska politicko ekonomického cyklu a monetární politiky je jistě zajímavostí, že Josef Tošovský byl guvernérem centrální banky.

mezi ČSSD a ODS.⁸³ To umožnilo jednobarevné menšinové vládě vedené Milošem Zemanem vládnout po celé funkční období.

V roce 2002 opět vítězí ČSSD se ziskem 30,2% hlasů. Druhá je opět ODS, které odevzdalo hlas 24,5% voličů. Premiérem se stal Vladimír Špidla. Sestavil koaliční kabinet se stranami US-DEU a KDU-ČSL opírající se o těsnou nadpoloviční většinu 101 mandátů. I přes aféry ČSSD koaliční vláda spravovala zemi po celé funkční období.

V roce 2006 dochází opět ke střídání ideologických stran ve vládě. Volby vyhrála se ziskem 35,4% hlasů ODS. Druhá ČSSD obdržela 32,3% hlasů. Výsledek po volbách naznačoval patovou situaci. Strany levice (KSČM a ČSSD) měly rovných sto mandátů, stejně jako strany pravice a středu (ODS, KDU-ČSL a SZ).⁸⁴ Premiérem se nakonec stává Mirek Topolánek z ODS a sestavuje koaliční kabinet spolu s KDU-ČSL a Stranou zelených (SZ).

6.2 Makroekonomický vývoj a politicko ekonomický cyklus v České republice

Přehled vývoje všech makroekonomických indikátorů, které jsou vhodné pro posouzení v rámci teorie politicko ekonomického cyklu nám ukazují následující tabulky č. 5 a 6.

Tabulka č. 5: Vývoj analyzovaných makroekonomických veličin v letech 1995-2000

Rok	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Růst reálného HDP*	5,9	4,0	-0,7	-0,8	1,3	3,6
Míra nezaměstnanosti**	3	3,1	4,3	6	8,5	9
Míra inflace***	9,1	8,8	8,5	10,7	2,1	3,9
Průměrné reálné mzdy****	8,7	8,7	1,3	-1,4	6,2	2,4
Saldo SR (mld.)*****	7,2	-1,6	-15,7	-29,3	-29,6	-46,1
Saldo SR/HDP (%)*****	0,5	-0,1	-0,9	-1,5	-1,4	-2,1

⁸³ VODIČKA, K., CABADA, L.: *Politický systém České republiky*. 1. vydání. Praha: Portál, 2003. 352 str. ISBN 80-7178718-3. str. 260-261

⁸⁴ Volby do poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 2.-3.6.2006: Přehled zisků mandátů. *Volby.cz* [online]. 2006 [cit. 2008-07-21]. Dostupný z WWW: <<http://www.volby.cz/pls/ps2006/ps53?xjazyk=CZ>>

* Meziroční změna HDP je v procentech.

** Průměrná hodnota míry registrované nezaměstnanosti za celý rok. Údaj je v procentech.

*** Průměrná míra inflace za celý rok. Meziroční změna je v procentech.

**** Meziroční změna reálné mzdy je v procentech.

***** Saldo státního rozpočtu nabývá kladných (přebytek) nebo záporných (schodek) hodnot.

***** Podíl salda státního rozpočtu k objemu HDP v běžných cenách.

Pramen: www.czso.cz + www.cnb.cz + www.businessinfo.cz + vlastní úprava

Tabulka č. 6: Vývoj analyzovaných makroekonomických veličin v letech 2001-2007

Rok	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Růst reálného HDP*	2,5	1,9	3,6	4,5	6,3	6,8	6,6
Míra nezaměstnanosti**	8,5	9,2	9,9	10,2	9,8	8,1	6,6
Míra inflace***	4,7	1,8	0,1	2,8	1,9	2,5	2,8
Průměrné reálné mzdy****	3,8	5,4	6,5	3,7	3,3	3,9	4,4
Saldo SR (mld.)*****	-67,7	-45,7	-109,1	-93,7	-56,3	-97,6	-66,4
Saldo SR/HDP (%)*****	-2,9	-1,9	-4,2	-3,3	-1,9	-3,0	-1,9

* Meziroční změna HDP je v procentech.

** Průměrná hodnota míry registrované nezaměstnanosti za celý rok. Údaj je v procentech. Za rok 2006 a 2007 jsou zveřejněné údaje vypočítány podle nové metodiky.

*** Průměrná míra inflace za celý rok. Meziroční změna je v procentech.

**** Meziroční změna reálné mzdy je v procentech.

***** Saldo státního rozpočtu nabývá kladných (přebytek) nebo záporných (schodek) hodnot.

***** Podíl salda státního rozpočtu k objemu HDP v běžných cenách.

Pramen: www.czso.cz + www.businessinfo.cz + www.mpsv.cz + vlastní úprava

6.2.1 HDP a politicko ekonomický cyklus

Předvolební roky 1995 a 1996 za vlády Václava Klause nám u hrubého domácího produktu potvrzují tezi, že před volbami se vlády budou snažit, aby hospodářství mělo vysoké tempo. ODS se v těchto letech snažila hospodařit s vyrovnaným rozpočtem, což se jí dařilo. Vysoký růst HDP byl zcela jistě vítaným přínosem pro předvolební dobu. Stejně tak nám vývoj HDP (-0,7%) v roce 1997 potvrzuje výchozí teorii, že dochází k velké restrikcí v ekonomice. Je otázkou, nakolik se do tak razantního poklesu produktu promítla měnová krize odstartovaná na jaře tohoto roku a vládní balíčky, které měly značně restriktivní charakter a reagovaly na tuto nepříjemnou situaci. Krize se následně promítá i do dalšího roku a pokles je nepatrně větší (-0,8%). V dalších analýzách je nutné mít na paměti, že nepříznivé okolnosti v období 1997-1998 nechávají v těchto letech jen minimální prostor ke snaze o politicko ekonomický cyklus ze strany politiků.

V roce 1998 dochází ke střídání vlád a s ní ideologie pravicové za levicovou. Vláda Miloše Zemana nasadila v duchu keynesiánské politiky deficitní hospodaření státního rozpočtu s cílem zvýšit vládní výdaje a podpořit růst HDP. Růst nastal. V roce 1999 se podařilo nastartovat ekonomiku k oživení (1,3%), které pokračovalo v roce 2000 zvýšeným výkonem (3,6%). Pokud srovnáme růst HDP v předvolebních letech 2001 (2,5%) a 2002 (1,9%) a srovnáme ho s povolebními lety 1999 a 2000 zjistíme, že data odporují předpokladu předvolební expanze a povolební restriktce v tomto volebním cyklu, neboť růst HDP byl větší po volbách a naopak před volbami zpomalil. Je otázkou, nakolik se do zpomalení promítla stagnace HDP v EU a recese v Německu, našem nejdůležitějším obchodním partnerovi.⁸⁵ V dalším volebním období za vlády levice se nám teorie potvrzuje, neboť růst HDP v předvolebním období 2005 (6,3%) a 2006 (6,8%) je výrazně větší, než v letech 2003 (3,6%) a 2004 (4,5%). V roce 2007 nám HDP nepatrně zpomalil, ale teprve vývoj v roce 2008 nám ukáže, zda došlo k větší restrikcí ze strany nové pravicové vlády, která vystřídala vládu minulou, levicovou. Z pohledu vývoje HDP je však střídání vlády v roce 2006 překvapující.

⁸⁵ Německo: Ekonomická charakteristika země. *Businessinfo.cz: Oficiální portál pro podnikání a export* [online]. 2008 [cit. 2008-07-21]. Dostupný z WWW: < <http://www.businessinfo.cz/cz/sti/nemecko-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1000636/#sec2> >

6.2.2 Nezaměstnanost, vývoj mezd a politicko ekonomický cyklus

Vývoj reálné mzdy

Reálná mzda by podle teorie politického cyklu měla v předvolebních letech stoupat a po volbách naopak klesat. Musíme si však uvědomit, že vláda má pouze částečný vliv na vývoj této veličiny. V předvolebním období vláda může reálně zvýšit mzdy pouze ve veřejném sektoru zvýšením vládních výdajů v rámci státního (veřejného) rozpočtu. Její vliv na zvýšení mzdy v soukromém sektoru je minimální. Proto není vliv politicko ekonomického cyklu na vývoj mzdy tak jednoznačný. Přesto může být přínosné v rámci politicko ekonomického cyklu analyzovat i tuto makroekonomickou veličinu.

Pro porovnání mzdového vývoje jsem vybral ukazatel průměrné reálné mzdy, která je očištěná od vlivu inflace a lépe vypovídá o meziročních změnách (viz tabulky č. 5 a 6). V souladu s politickým cyklem je přírůstek reálných mezd v předvolebních letech 1995 a 1996 (+8,7%) výrazně vyšší než v povolebním roce 1997, kdy dochází k výraznému snížení tempa růstu (na +1,3%) a v roce 1998 dokonce k reálnému poklesu na -1,4%. Tento razantní pokles z velké části souvisí s měnovou krizí a neutěšeným stavem ekonomiky.

V následujícím roce 1999 dochází k výraznému nárůstu reálných mezd (+6,2%), což mělo za následek vyšší spotřebu domácností. I to byl jeden z faktorů, který napomohl nastartovat růst HDP, který se tento rok po dvouletém reálném poklesu dostává do kladných čísel (+1,3%). Nicméně tento nárůst teorii politicko ekonomického cyklu o povolebním chování vlády nepotvrzuje. Důvodem tak velkého nárůstu je vládní nařízení, které výrazně přidalo zaměstnancům veřejného sektoru (nepodnikatelské sféry). Při současně nízké úrovni inflace v tomto roce byl proto nárůst reálné mzdy tak markantní.

V druhém „povolebním“ roce (2000) dochází ke zpomalení tempa růstu reálné mzdy (2,4%) a ve dvou následujících letech (2001, 2002) naopak k jeho zrychlení. To potvrzuje teorii volebního cyklu a chování vlády. Stoupající trend však pokračuje i v roce 2003 po volbách (+6,5%), což je v rozporu s předpokladem restriktivního vládního opatření. V roce 2004 dochází k poklesu na hodnotu +3,7%. Během následujících dvou let se růst reálné mzdy pohybuje mezi třemi až čtyřmi procenty. Ve volebním roce 2006 je to nárůst +3,9% oproti roku 2005, ve kterém

se projevoval mírnější růst (+3,3%). Růst však v rozporu s předpoklady politického cyklu pokračoval i v roce 2007 po volbách.

Nezaměstnanost a politicko ekonomický cyklus

Vývoj nezaměstnanosti byl do roku 1997 stabilní. Její míra nepřekročila hranici pěti procent. Na takto nízké nezaměstnanosti v období transformace se podílely nízké mzdy a existující kvalifikovaná pracovní síla. Dalším pozitivním faktorem byl nízký podíl zaměstnanců v zemědělství, jehož pokles některé země silně zasáhl. Navíc sektor služeb byl poddimenzovaný a v prvních letech transformace byla z tohoto sektoru vyšší poptávka po práci.⁸⁶ Česká republika měla navíc oproti jiným transformujícím se východoevropským ekonomikám výhodu relativně vzdělaného obyvatelstva, což mohlo mít vliv na vyšší přizpůsobivost pracovní síly v podmínkách strukturálních změn a tudíž to mohl být jeden z faktorů, který přispěl do pomalého růstu nezaměstnanosti. Nemalou roli zde sehrály i umírněné mzdové požadavky zaměstnanců. Na konci roku 1993 byly totiž reálné mzdy stále ještě na 89% jejich předtransformační úrovni. Této úrovni dosáhly mzdy až v roce 1995. Dalším důvodem vysoké zaměstnanosti v těchto letech byla nízká restrukturalizace podniků a jejich celková přezaměstnanost.

Po roce 1997 však tyto faktory přestaly působit v důsledku nových ekonomických jevů.⁸⁷ Těmito jevy byla měnové krize a začínající recese a z těchto příčin zároveň i snaha podniků snižovat náklady (snižování přebytečné zaměstnanosti), čímž začala nezaměstnanost stoupat. Od roku 1998 až do současnosti je průměrná míra registrované nezaměstnanosti vždy nad úrovní 6%. Výše popsané faktory a časový vývoj nám snad alespoň částečně pomohou vysvětlit, proč se za pravicových vlád nezaměstnanost pohybovala pod úrovní čtyř procent a za vlády levicové dochází k vysokým meziročním nárůstům a poté k dlouhodobé stagnaci, což je z pohledu závěrů teorie politicko ekonomického cyklu dosti překvapující. Do rozporů se nám dostávají obě veličiny, které popisuje Phillipsova křivka a se kterými pracuje teorie politicko ekonomického cyklu. V době pravicové vlády (1992-1997) je totiž vysoká míra inflace a nízká nezaměstnanost a za dob levicových vlád (1998 - 2006) je nezaměstnanost na dvojnásobné úrovni a míra inflace

⁸⁶ SLANÝ, A. a kol.: *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*. 1.vydání. Praha: C.H. BECK, 2003. 375 str. ISBN 80-7179-738-3. str.354

⁸⁷ ŽÁK, M. a kol.: *Vnitřní a vnější podmínky restrukturalizace a hospodářská politika v ČR*. 1.vydání. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2001. 244 str. ISBN 80-245-0257-7. str.111-113

výrazně níže po celou dobu vládnutí levicových vlád. Zasazením do kontextu transformace a poznáním, že měnová politika, jako jeden z předpokladů účinné manipulace s ekonomikou, je zjevně nezávislá na vládě nám může vysvětlit, proč se tyto veličiny nevyvíjely podle teorie politicko ekonomického cyklu. Můžeme si položit otázku, zda bylo vůbec v možnostech vlády tyto indikátory výrazněji ovlivnit.

V roce 1995 a 1996 se míra nezaměstnanosti pohybovala kolem 3%. Dalším důvodem, kromě výše uvedených faktorů, byl i vliv vysokého růstu HDP (5,9% v roce 1995 a 4% v roce 1996), který generoval nová pracovní místa. Tyto data potvrzují tezi (oportunistických) modelů politického cyklu o snižování nezaměstnanosti, ale z pohledu ideologických stran je tento vývoj v rozporu s předpoklady teorie. Výrazný nárůst nezaměstnanosti započal v roce 1998, tedy v roce mimořádných voleb. Růst nezaměstnanosti, s výjimkou poklesu půl procentního bodu v roce 2001 (8,5%), pokračuje až do roku 2004, kdy je nezaměstnanost na svém historickém rekordu (10,2%). Mírné snížení nastává v předvolebních letech 2005 (9,8%) a 2006 (8,1%⁸⁸), což je v souladu s teorií politicko ekonomického cyklu. Naopak nesoulad nastává v roce 2007 (6,6%), kdy dochází k poměrně razantnímu snížení nezaměstnanosti.

6.2.3 Míra inflace a politicko ekonomický cyklus

Pokud vyjdeme z hypotézy, že vláda měnovou politiku nekontroluje a centrální banka je tudíž nezávislá, neměl by se prokázat vztah mezi hladinou inflace a volebním cyklem. Míra inflace se až do roku 1998 držela kolem hranice osmi až deseti procent. Na první pohled se můžou tato čísla jevit jako poměrně vysoké, nicméně pokud je zasadíme do kontextu ekonomické transformace a nutností cenových liberalizací a tržních deregulací v první polovině devadesátých let, pak tato čísla nikterak velká nejsou.

Z tabulky vyplývá poněkud překvapující zjištění v rozporu s teoriemi politického cyklu. Za pravicových vlád (ODS), pro něž by snížení míry inflace mělo být prioritou, se za celou dobu svého působení v exekutivě v devadesátých letech (1990-1997) potýkaly s inflací mezi lety 1994–1997 právě kolem výše zmiňovaných deseti procent či s výraznými meziročními výkyvy v letech 1990-1993 (viz tabulka č.7), kdy ale inflace nikdy nespadla pod hranici osmi procent.

⁸⁸ Míra registrované nezaměstnanosti je v letech 2006 a 2007 počítána podle nové metodiky. Výpočty podle nové metodiky generují čísla nižší, než u metodiky původní.

Zato u vlád levicových (ČSSD), pro něž by mělo být prioritou udržení nízké nezaměstnanosti i za cenu vyšší inflace, zase naopak po celou dobu vládnutí (1998-2006) byla míra inflace výrazně menší. To jen potvrzuje teorii o nezávislosti měnové politiky na vládě, neboť pokud by aplikace této politiky byla v rukou vlád, nepochybně by v období volebního cyklu v rámci svých preferencí inflaci snížily (či zvýšily).

Tabulka č. 7: Míra inflace v letech 1990-2007

Rok	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Míra inflace	9,7	56,6	11,1	20,8	10	9,1	8,8	8,5	10,7
Rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Míra inflace	2,1	3,9	4,7	1,8	0,1	2,8	1,9	2,5	2,8

* Průměrná míra inflace za celý rok. Meziroční změna je v procentech.

Pramen: www.czso.cz + vlastní úprava

Největší míra inflace z roku 1991 je z velké části způsobena cenovou liberalizací zahájenou 1. ledna 1991, kdy kolem 90% cen bylo uvolněno a ponecháno tržním principům. Navíc došlo k devalvaci koruny.⁸⁹ To mělo za následek prudké zvýšení cen (56,6%), se kterým se však počítalo. Vyšší míra inflace z roku 1993 (20,8%) je spojena s dalším reformním krokem. Tím byla změna v daňové oblasti. Došlo k zavedení DPH a změněno bylo i sociální a zdravotní pojištění.⁹⁰ V této době bylo pro hospodářství prioritní mít silnou restriktivní makroekonomickou stabilizační politiku. Skutečnost tomu odpovídala, na snížení míry inflace v roce 1994 (10%) a dále v roce 1995 (9,1%) měla velký vliv centrální banka, která svou politikou směřovala k inflaci pod deset procent.

Pro předvolební roky 1995 a 1996 je míra inflace 9,1% a 8,8%. Dochází k nepatrnému poklesu ve volebním roce, přičemž nadále klesá na hodnotu 8,5% v prvním roce po volbách. Vysoká míra inflace je v roce 1998 (10,7%), kdy se konaly předčasné volby a souvisí se znehodnocením koruny a měnovou (hospodářskou) krizí s tím spojenou. V následujícím roce

⁸⁹ Nový začátek (1989-2004). *Ministerstvo financí České republiky* [online]. 2008 [cit. 2008-07-22]. Dostupný z WWW: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Novy_zacatek_1989-2004.pdf>

⁹⁰ Nový začátek (1989-2004). *Ministerstvo financí České republiky* [online]. 2008 [cit. 2008-07-22]. Dostupný z WWW: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Novy_zacatek_1989-2004.pdf>

dochází k prudkému poklesu na míru 2,1%, což bylo zapříčiněno celkovým neutěšeným stavem ekonomiky a dezinflační politikou ČNB. Tento pokles by se dal také vysvětlit pomocí politického cyklu, kdy po volbách nasadí vláda přísnou restriktivní politiku. Poněvadž ale měnové nástroje ovládá nezávislá Česká národní banka, je role vlády v tomto případě omezená.

Míra inflace se v dalších letech mírně zvyšovala, což byl následek zlepšení hospodářství a zvyšování vládních výdajů (agregátní poptávky) v souladu s keynesiánskými přístupy levicové vlády ČSSD. Ve volebním roce 2002 dochází ke snížení inflace na úroveň 1,8%, což je také v rozporu s politickým cyklem levicové vlády, u které by měla být v první řadě snaha o nízkou nezaměstnanost (která v té době byla na úrovni 9,2%) a ne nízkou míru inflace. Je však otázkou, zda vůbec vláda mohla nějak výrazně vývoj obou ukazatelů ovlivnit. V roce 2003 došlo k výraznému poklesu inflace (0,1%), která byla ovlivněna zejména poklesem cen v sektoru odívání, potravin a zařízení pro domácnosti.⁹¹ V dalších letech došlo k mírnému zvýšení, které ale nepřesáhlo hranici 3%. V předvolebním roce 2006 je míra inflace za vlády ČSSD na 2,5%, přičemž rok předtím (2005) je nižší, na úrovni 1,9%. To by mohlo být zapříčiněno zvýšenou profiskální politikou, která by mohla stimulovat ještě větší růst HDP. Nicméně data z roku 2007 (2,8%) odporují teorii o snaze vlády po volbách míru inflace snížit.

6.3 Měnová politika a politicko ekonomický cyklus

Do května roku 1997 centrální banka prováděla svou měnovou politiku v režimu fixního měnového kurzu. Tento pevný kurz sloužil jako transformační „kotva“⁹², která měla zajistit pozitivní inflační očekávání. Vlivem měnové krize v roce 1997 byla centrální banka nucena v důsledku další neudržitelnosti vnější nerovnováhy po spekulativních útocích na českou měnu opustit pevný kurz a přejít na kurz volný. Po půlročním „období vakua“ se centrální banka rozhodla oficiálně od 1. ledna 1998 pokračovat v měnové politice pomocí inflačního cílování.⁹³ Problémem inflačního cílování po roce 1997 bylo, že šlo o dezinflační politiku s cílem snižovat

⁹¹ Průměrná meziroční míra inflace v roce 2003 pouze 0,1 procenta. *Businessinfo.cz: Oficiální portál pro podnikání a export* [online]. 2004 [cit. 2008-07-23]. Dostupný z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/archiv-podnikatelske-prostredi-v-cr/prumerna-mezirocni-mira-inflace-v-roce/1001302/12332/>>

⁹² KLAUS, V.: Polemika s prezidentem: silná slova místo argumentů. *Václav Klaus* [online]. 2005 [cit. 2008-07-23]. Dostupný z WWW: <<http://www.klaus.cz/klaus2/asp/clanek.asp?id=LBfhXx519UiC>>

⁹³ ŽÁK, M. a kol.: *Vnitřní a vnější podmínky restrukturalizace a hospodářská politika v ČR*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2001. 244 str. ISBN 80-245-0257-7. str. 55-56

velikost inflace a ne o standardní inflační cílování, které se projevuje v udržování stávající nízké inflace. Pro centrální banku bylo problémem dlouhodobé systematické „nestrefování se“ do svých schválených inflačních cílů (zejména díky nastaveným úrokovým sazbám).⁹⁴ Hlavním důvodem byla absence zkušenosti s touto politikou. Centrální banka držela vysokými úrokovými sazbami silnou korunu i nízkou inflaci. V České republice tedy byl začínající hospodářský růst doprovázen silnou restriktivní politikou.⁹⁵ Tím docházelo k rozporu s vládou, která po centrální bance požadovala uvolnění úrokových sazeb. Nicméně z důvodu nízké úrovně komunikace mezi vládou a centrální bankou a jiného stanoviska centrální banky, ke snížení úrokové sazby nedošlo. Na nástroje měnové politiky tedy vláda neměla vliv a v rámci politického cyklu v ČR je manipulování s těmito instrumenty za strany vlády výrazně omezeno, což by nám mohla potvrdit tabulka č. 8:

⁹⁴ Např. pro rok 1998 byl nastaven inflační cíl (tzv. čistá inflace) v rozmezí 5,5% - 6,5%, ale skutečná inflace byla 1,7% a v roce 1999 při nastaveném pásmu 4% - 5% byla skutečná výše čisté inflace pouhých 1,5%. (ŽÁK, M. a kol.: *Vnitřní a vnější podmínky restrukturalizace a hospodářská politika v ČR*. 1.vydání. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2001. 244 str. ISBN 80-245-0257-7. str.56)

⁹⁵ HOLMAN, R.: Seminář Tři roky od měnové krize: Měnová krize 1997 byla trest za nezavedení volného floatingu. *CEP: Centrum pro ekonomiku a politiku* [online]. 2002 [cit. 2008-07-23]. Dostupný z WWW: <<http://www.cep.cz/cze/prednaska.php?ID=147>>

Tabulka č. 8: Vývoj 2 týdenní repo sazby⁹⁶ v letech 1995 - 2007

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
1995	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11,3**
1996	0	0	↑ 11,5	↑ 11,6	↑ 11,8	↑ 12,4	0	0	0	0	0	0
1997	0	0	0	0	↑ 12,5*	↑ 24,5*	↓ 16,1*	↓ 14,6*	0	↑ 14,8	0	↑ 16,6*
1998	↓ 14,75	0	↑ 15	0	0	0	↓ 14,5	↓ 14	↓ 13,5	↓ 12,5	↓ 11,5	↓ 10*
1999	↓ 8,4*	0	↓ 7,5	↓ 7,2	↓ 6,9	↓ 6,5	↓ 6,25	0	6	↓ 5,6*	↓ 5,25	0
2000	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2001	0	↓ 5	0	0	0	0	↑ 5,25	0	0	0	↓ 4,75	0
2002	↓ 4,5	↓ 4,25	0	↓ 3,75	0	0	↓ 3	0	0	0	↓ 2,75	0
2003	↓ 2,5	0	0	0	0	↓ 2,25	0	↓ 2	0	0	0	0
2004	0	0	0	0	0	↑ 2,25	0	↑ 2,5	0	0	0	0
2005	↓ 2,25	0	0	↓ 1,9*	0	0	0	0	0	↑ 2	0	0
2006	0	0	0	0	0	0	↑ 2,25	0	↑ 2,5	0	0	0
2007	0	0	0	0	0	↑ 2,75	↑ 3	↑ 3,25	0	0	↑ 3,50	0

* Vypočtený průměr všech vyhlášených 2T repo sazeb za jeden kalendářní měsíc.

** Výchozí hodnota první vyhlášené 2T repo sazby k 8.12.1995.

Pozn.: V tabulce jsou uvedeny výsledné hodnoty po změnách: ↑ označuje zvýšení sazby, ↓ snížení sazby, 0 žádnou změnu 2T repo sazby; tučně vtištěné údaje označují měsíc parlamentních voleb.

Pramen: SPĚVÁČEK, V. a kol.: Transformace české ekonomiky: politické, ekonomické a sociální aspekty. 2002. str.97 + www.business.center.cz + vlastní úprava a výpočty

Z výše uvedené tabulky lze odvodit, že vztah mezi mírou inflace a termínem voleb není průkazný. Před volbou by se měly úrokové sazby snížit, aby došlo k uvolnění hospodářství a

⁹⁶ Od těchto sazeb se odvíjí úročení vkladů a úvěrů komerčních bank. Tento hlavní měnový nástroj centrální banky má podobu repo operací prováděných formou tendrů. Při repo operacích ČNB přijímá od bank přebytečnou likviditu a bankám předává jako kolaterál dohodnuté cenné papíry. Obě strany se zároveň zavazují, že po uplynutí doby splatnosti proběhne reverzní transakce, v níž ČNB jako dlužník vrátí věřitelské bance zapůjčenou jistinu zvýšenou o dohodnutý úrok a věřitelská banka vrátí ČNB poskytnutý kolaterál. Základní doba trvání těchto operací je stanovena na 14 dní, proto je z hlediska měnové politiky chápána jako klíčová dvoutýdenní repo sazba (2T repo sazba). (Měnověpolitické nástroje. Česká národní banka [online]. 2003 [cit. 2008-07-24]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/cs/menova_politika/mp_nastroje/index.html#operace>)

podpoře růstu. Po volbách by se naopak sazby měly zvyšovat z důvodu utlumení předvolební expanze („zkročení inflace“). Pro volební rok 1996 však dochází ke zvyšování úrokových sazeb, zvláště v první polovině roku, což je v rozporu s teorií o politicko ekonomickém cyklu. Po volbách navíc nedochází ke zvyšování sazeb (sazba není od července 1996 až do konce tohoto roku změněna), což také podporuje nezávislost měnové politiky na volebním cyklu. Pro povolební rok 1997 se sice sazby zvyšují, což by podporovalo teorii politicko ekonomického cyklu o měnové restrikcii vlády, ale hlavní příčinou zvyšování úrokových sazeb byla měnová krize v České republice. Pro rok 1998, kdy se konaly mimořádné volby, se sazby opět nesnižovaly, což je v nesouladu s teorií volebního cyklu. Navíc zcela v rozporu s touto teorií dochází v povolebních měsících tohoto roku k soustavnému snižování úrokových sazeb. Musíme si však uvědomit, že se tyto volby konaly v mimořádném termínu a centrální banka musela reagovat na neutěšený ekonomický stav země. Z těchto důvodů je jakákoliv interpretace tohoto období značně problematická.

Po celý následující rok se také úrokové sazby snižují, což je opět v rozporu s předpokladem politického cyklu. V roce 2000 nedochází k žádnému pohybu úrokové míry a v roce 2001 nelze vysledovat žádnou souvislost s blížícím se volebním rokem 2002. Částečnou souvislost bychom mohli pozorovat v předvolebních měsících roku 2002, kdy úrokové míry klesají. Nicméně pokles úrokových sazeb je patrný i v následujících měsících po volbách, což opět odporuje předpokladu politicko ekonomického cyklu. Tento pokles pokračuje také v povolebním roce 2003. V roce 2004 dochází ke zvyšování úrokových sazeb a téměř celý předvolební rok 2005 dochází k jejímu poklesu, což by mohlo být v souladu s politickým cyklem, nicméně ke konci tohoto roku naopak centrální banka úrokovou sazbu zvýšila, což nám do teorie politického cyklu nezapadá. Navíc v první polovině volebního roku 2006 se ani v jednom měsíci úroková míra nesnižuje, což opět podporuje tezi o nezávislosti České národní banky. Po volbách sice dochází ke zvyšování úrokové míry ze strany centrální banky, ale je otázkou, nakolik se do restriktivní politiky České národní banky promítla zvyšující se míra inflace. Závislost úrokové míry na politicko ekonomickém cyklu se nám neprokázala, což podporuje hypotézu o nezávislosti měnové politiky na vládě.

6.4 Fiskální politika a politicko ekonomický cyklus

Pro vládu je manipulace s ekonomikou pomocí státního rozpočtu (potažmo veřejných výdajů) efektivnější a jednodušší než u monetární politiky, neboť rozpočet je pod přímou kontrolou vlády (poslanců). Jako zajímavost lze zmínit, že přijímání zákona o rozpočtu nespadá pod standardní schvalovací proces v parlamentu jako ostatní zákony. Pro schválení totiž není nutný souhlas horní komory parlamentu a po schválení poslaneckou sněmovnou putuje přímo k prezidentovi. Poslanci toho často zneužívají při schvalování rozpočtu ve druhém čtení⁹⁷, kdy tzv. „obchodují s hlasy“.

Tento pojem (logrolling)⁹⁸ také vysvětluje teorie veřejné volby a není to nic jiného, než tzv. „porcování medvěda“. Tento každoroční jev u nás se projevuje tak, že poslanci se snaží „urvat“ při druhém čtení zákona o státním rozpočtu pro region, za který byli zvoleni, co největší částku na nějaký projekt (často jde o dětská hřiště, bazény atd). Politici postupují v souladu s tezí, že užitek z tohoto projektu bude mít úzká skupina jeho potenciálních voličů, ale náklady se rozmělní na všechny obyvatele. Schválení těchto tzv. „poslaneckých pomníčků“ prochází právě z důvodu navázání na státní rozpočet, kdy se daří všechny požadavky prosadit v rámci jednoho balíku, který spojuje rozdílné zájmy jednotlivých poslanců z různých regionů. Poslanci se často řídí podle pravidla „jánabráchismu“, navzájem si schvalují návrhy, ať jde o poslance opozice či koalice. V tomto případě se jasně projevuje snaha politiků zůstat u moci tak, že se snaží získat přízeň voličů ve svém volebním obvodu. Smutným faktem zůstává, že jejich pomníčky platí všichni daňoví poplatníci a o tyto miliardové částky se každoročně zvyšuje veřejný dluh.

Pro teorii politicko ekonomického cyklu se expanzivní předvolební politika vlády projevuje ve zvýšených výdajích státního rozpočtu a zároveň ve snižování daňového zatížení potenciálního voliče. Naopak po volbách dochází k restrikci a poklesu výdajů státního rozpočtu. Pro zkoumání, zda se tato teorie potvrdí i v rámci ČR, nám poslouží analýza tabulek č. 5 a 6.

Pro pravicové vlády do poloviny devadesátých let bylo prioritou vyrovnané hospodaření státního rozpočtu. Poté byla započata éra deficitního hospodaření státních rozpočtů, přičemž po

⁹⁷ Pokud dojde ke schválení zákona o státním rozpočtu dolní komorou, tak poslancům už jejich „pomníčky“ senátoři (i za předpokladu „opoziční většiny“ v horní komoře PČR) z důvodu absence projednávání tohoto zákona nemůžou zamítnout či vrátit s pozměňovacími návrhy zpět.

⁹⁸ HOLMAN, R. a kol.: *Dějiny ekonomického myšlení*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 539 str. ISBN 80-7179-380-9. str. 488

roce 2001, kdy ekonomika nastartovala k růstové trajektorii je zarážející, že dochází i v letošním roce (2008!), kdy je ekonomika na vrcholu, ke schodkovému hospodaření. Politicko ekonomický cyklus je také jednou z příčin, proč se zvyšuje zadlužení a podíl mandatorních výdajů stoupá. Politici v rámci své touhy být opět zvoleni jednájí v krátkodobých intencích a problém stoupajících nákladů na dluhovou službu a celkově se zvyšující zadluženosti odkládají na pozdější dobu, což ze střednědobého a dlouhodobého hlediska představuje vážný problém. Pokud se ale nezmění neustále se opakující problémy se sestavováním vlád a patové povolební situace, jen stěží se dočkáme akceschopné vlády, která se nebude muset ohlížet na podporu závisející na jediném hlasu.

Z údajů v tabulce lze vypočítat částečnou závislost volebního cyklu a rozpočtových deficitů. Volební rok 1996 se vyznačuje uvolněním fiskální expanze oproti roku 1995, ve kterém byly výdaje státního rozpočtu menší než příjmy (přebytek 7,2 mld. korun, v poměru k HDP to bylo +0,5%) a vláda neprojevovala ochotu zvyšovat spotřebu pomocí vládních výdajů. V roce 1996 naopak dochází k uvolňování fiskální restrikce a politicko ekonomický cyklus je zde patrný. V roce 1997, kdy došlo k měnové krizi, fiskální politika působila restriktivně. Byly vydány dva restriktivní vládní „balíčky“, které byly vedené snahou o zastavení propadu ekonomiky.⁹⁹ Ve volebním roce 1998 (saldo -29,3 mld., -1,5% v poměru k HDP) se deficit dále prohloubil, což podporuje teorii politického cyklu.

V tomto roce dochází k nástupu levice k moci. Vláda Miloše Zemana byla vedena snahou nastartovat hospodářství podporou agregátní poptávky pomocí vládních výdajů. To se projevovalo zvyšováním deficitů státních rozpočtů v následujících letech. Nárůst schodku v roce 2001 (-67 mld., -2,9% v poměru k HDP) teorii potvrzuje. Naopak snížení schodku ve volebním roce 2002 (-45,7 mld., -1,9% v poměru k HDP) této teorii odporuje, což je u profiskálně orientované vlády poměrně překvapující. Vládě Miloše Zemana končí mandát za situace, kdy je světová ekonomika v útlumu a nezaměstnanost je na nejvyšší úrovni od dob samostatné České republiky (9,2%). Proto je poměrně velkým úspěchem pro ČSSD její druhé volební vítězství v řadě.

Povolební rok 2003 také nekoresponduje s tezí politického cyklu. Výdaje státního rozpočtu by se měly snižovat, ale deficit státního rozpočtu je naopak prohlubován a končí

⁹⁹ HOLMAN, R.: Seminář Tři roky od měnové krize: Měnová krize 1997 byla trest za nezavedení volného floatingu. CEP: Centrum pro ekonomiku a politiku [online]. 2002 [cit. 2008-07-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.cepin.cz/cze/prednaska.php?ID=147>>

největším schodkem v historii (-109,1 mld., -4,2% v poměru k HDP). Stejně tak rok 2004 s deficitem -93,7 mld. korun (-3,3% v poměru k HDP) nepodporuje chování vlády ve volebním cyklu. Ve volebním roce 2006 se naopak fiskální expanze projevuje. Schodek vystoupal z -56,3 mld. korun v roce 2005 (-1,9% v poměru k HDP) na závratných -97,6 mld. korun (-3,0% v poměru k HDP) v roce 2006. Snaha vlády pojistit si šanci na vítězství je zřejmá. Jenomže ani dobrý stav ekonomiky (nezaměstnanost klesá, míra inflace je malá a růst HDP je na úctyhodných 6,8%) neodvrátil její porážku v parlamentních volbách. S nástupem nové pravicové vlády přichází snaha o zastavení prohlubování deficitů veřejných rozpočtů. To má mimo jiné za následek snížení deficitu státního rozpočtu a snahu o restriktivní rozpočtovou politiku (-66,4 mld., -1,9% v poměru k HDP). Politický cyklus se zde projevuje. Na rok 2008 je naplánován státní rozpočet se schodkem ve výši 70,8 mld. korun.¹⁰⁰ Tedy nepatrně vyšším, než v minulém roce.

¹⁰⁰ Úhrnná bilance příjmů a výdajů státního rozpočtu. *Ministerstvo financí České republiky* [online]. 2007 [cit. 2008-07-26]. Dostupný z WWW: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/360_2007_SR_P1_pdf.pdf>

Závěr

Politicko ekonomický cyklus jako jeden z typů vládního selhání je poměrně novým teoretickým přínosem, přesto vzbudil značný zájem odborné veřejnosti jak ze strany ekonomů, tak i ze strany politologů či sociologů. Škola veřejné volby pojala analýzu politického chování relevantních aktérů pomocí nového metodologického rámce, který předpokládá vztah na bázi politika jako obchodníka a voliče jako jeho zákazníka, přičemž každý z aktérů sleduje svůj vlastní zájem. Navíc zasadila pojem politicko ekonomický cyklus do širšího teoretického rámce, který vysvětluje důvody těchto cyklů a možné příčiny jeho omezení.

Teorie se během třiceti let značně vyvíjela. Po prvních modelech pracujících s neracionalitou voličů se záhy, tak jak šel vývoj v poznání nových ekonomických a politických procesů, objevují modely pracující s racionalitou jednotlivců. To mělo za následek změnu pohledu na hlavní analytický nástroj politicko ekonomického cyklu, Phillipsovu křivku. Dochází k publikování nových modelů, ve kterých byl nový poznatek zohledněn. Také vývoj měnové politiky postoupil o kus dále a předpoklad vlády, která ovládá monetární nástroje, už ve většině demokratických zemí neplatí. To ale neznamená, že by se upustilo do zkoumání chování politiků v rámci politických cyklů, právě naopak. Pro politika bude vždy lákavá možnost zvýšit si šanci na setrvání ve své funkci pomocí manipulace s ekonomikou tak, aby byl opět zvolen.

Politický systém determinuje obtížnost aplikace politicko ekonomického cyklu ze strany vlády v praxi. V systému autoritářském je možnost ovlivňování ekonomiky vládou v její prospěch poměrně snadná, ale na druhou stranu z pohledu vlády není nutná, neboť v těchto režimech neexistuje opozice a vláda má monopol moci. Tudíž jsou pro vládu volby pouze formální záležitosti. Naproti tomu v systému demokratických států je možnost manipulace s ekonomikou často značně omezena. Typy volebních systémů zase určují, kolik stran bude ovlivňovat ekonomiku a politiku země. V systému většinovém bude tendence k silné dominanci pouze dvou stran, přičemž vítěz většinou vládne sám a absence nutnosti koaličních projednávání usnadňuje možnost předvolební manipulace s ekonomikou. Naproti tomu v systému poměrném lze nalézt větší množství stran, které se podílí na vládnutí. Tím se alespoň teoreticky snižuje možnost předvolebních vládních zásahů do ekonomiky. V systémech s většinovou volbou je

tendence ke sbližování volebních programů stran plně v souladu s teorémem středového voliče. V systému poměrné volby je ideologická profilace patrnější.

Klasifikace ideologie stran pouze v rámci dichotomizace na pravo-levé spektrum je značně zavádějící. Proto jsem blíže specifikoval jejich členění a snažil se vymezit základní charakteristiky, které jsou pro ně typické. Toto jemnější třídění jsem poté aplikoval na stranický systém v České republice. Důležitým krokem k pochopení politicko ekonomického cyklu v ČR je zachycení politického vývoje od Sametové revoluce v roce 1989 až po současnost. Neméně důležitým prvkem, který umožňuje zasazení politického cyklu do širších souvislostí, je popis ekonomických faktorů, které umožňují pomocí manipulace ovlivnit tento cyklus ve prospěch politiků. Faktorem, který značně omezuje politicko ekonomický cyklus, je nezávislost centrálních bank na vládě. Fiskální politika je naopak pod přímou kontrolou vlády.

Při empirickém testování politicko ekonomického cyklu v České republice se objevují některá omezení. Jako první problém vyvstává nemožnost dlouhodobé komparace z důvodu krátké časové řady. Neméně závažným problémem je ekonomická transformace, která často ztěžuje interpretaci dat.

Mezi růstem HDP a volebním cyklem byl prokázán jistý vztah. Stejně tak mezi fiskální politikou a teorií politicko ekonomického cyklu lze nalézt částečnou souvislost. U reálných mezd je politicko ekonomický cyklus omezen dalšími faktory, nicméně jejich vývoj také částečně závisí na volebním cyklu. Nejvíce překvapujícím zjištěním byl vývoj indikátorů nezaměstnanosti a inflace, které se vyvíjely v rozporu s teorií politických cyklů u ideologických stran. Vztah mezi mírou nezaměstnanosti a politickým cyklem ani za předpokladu oportunistických stran prokázán výrazně nebyl. Míra inflace se ukázala jako nezávislá na politickém cyklu.

V nadcházejících letech bude zcela určitě přínosné sledovat politický cyklus, neboť snaha politiků o znovuzvolení do úřadu a požívat výsad moci je stejně stará jako politika sama.

Resumé

Cílem mé bakalářské práce bylo popsat základní východiska politicko ekonomického cyklu a zároveň vystihnout faktory, které na něj mají vliv. Snaha o zasazení tohoto jevu do širších souvislostí ukázala, že politicko ekonomický cyklus je ovlivňován typem volebního systému, rostoucí mocí zájmových skupin či byrokratického aparátu. Mezi ekonomický faktor můžeme zařadit omezení vlády provádět měnovou politiku z důvodu nezávislosti centrální banky.

Aplikace teoretických poznatků na podmínky České republiky se ukázala jako problematická. Politický a ekonomický systém u nás se v důsledku ekonomické transformace projevoval v nestandardních podmínkách, které ztěžovaly empirické testování politicko ekonomického cyklu. S tím souvisí také problém krátké časové řady, která výrazně omezuje možnost relevantního srovnání.

Summary

The main aim of my thesis was to describe the basic resources of political-business cycle and elements which have an influence on it. The tendency to put this phenomenon to a wider context showed us that the political-business cycle is affected by the type of electoral system, increasing power of special interest groups or bureaucratic system. Among the economic elements we can include restrictions of the Government to conduct a monetary policy because of central bank independence.

Application of theoretical knowledge to conditions of the Czech Republic proved to be very problematical. Due to the economical transformation the political and economic system in our country demonstrated in non-standard conditions which made the empirical testing of political-business cycle more difficult. In connection with this also comes a problem of short time series which significantly reduces the possibility of any relevant comparison.

Seznam použité literatury

BLAŽEK, J.: *Základy ekonomie 1.* 2. vydání. Brno: DOPLNĚK, 2002. 215 str. ISBN 80-7239-095-3.

BUCHANAN, J.: Konstituce ekonomické politiky. Přednáška při příležitosti udělení Nobelovy ceny, 8. prosince 1986. In JONÁŠ, J. a kol.: *Oslava ekonomie. Přednášky laureátů Nobelovy ceny za ekonomii.* 2. vydání. Praha: Academia, 1994. 808 str. ISBN 80-200-0200-6.

HELÍSEK, M.: *Makroekonomie: základní kurz.* 2. vydání. Slaný: MELANDRIUM, 2002. 326 str. ISBN 80-86175-25-1.

HEYWOOD, A.: *Politická teorie.* 1. vydání. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2005. 335 str. ISBN 80-86861-41-4.

HOLMAN, R. a kol.: *Dějiny ekonomického myšlení.* 3. vydání. Praha: C. H. BECK, 2005. 539 str. ISBN 80-7179-380-9.

MORAWSKI, W.: *Ekonomická sociologie: Problémy. Teorie. Empirie.* 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. 338 str. ISBN 80-86429-43-1.

NOVÁK, M., LEBEDA, T. a kol.: *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání.* 1. vydání. Praha: Aleš Čeněk, 2004. 485 str. ISBN 80-86473-88-0.

PROROK V., LISA A.: *Politologie.* 1. vydání. Praha: Aleš Čeněk, 2003. 224 str. ISBN 80-86473-31-7.

SLANÝ, A. a kol.: *Makroekonomická analýza a hospodářská politika.* 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2003. 375 str. ISBN 80-7179-738-3.

STRECKOVÁ, Y., MALÝ, I. a kol.: *Veřejná ekonomie pro školu i praxi.* 1. vydání. Brno: Computer Press, 1998. 214 str. ISBN 80-7226-112-6.

VLČEK, J. a kol.: *Ekonomie a ekonomika.* 3. vydání. Praha: ASPI, 2005. 559 str. ISBN 80-7357-103-X.

VODIČKA, K., CABADA, L.: *Politický systém České republiky.* 1. vydání. Praha: Portál, 2003. 352 str. ISBN 80-7178718-3.

ŽALOUDEK, K.: *Encyklopedie politiky.* 2. vydání. Praha: Libri, 1999. 560 str. ISBN 80-85983-75-3.

ŽÁK, M. a kol.: *Vnitřní a vnější podmínky restrukturalizace a hospodářská politika v ČR.* 1. vydání. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2001. 244 str. ISBN 80-245-0257-7.

Seznam internetových zdrojů

HOLMAN, R.: Seminář Tři roky od měnové krize: Měnová krize 1997 byla trest za nezavedení volného floatingu. *CEP: Centrum pro ekonomiku a politiku* [online]. 2002 [cit. 2008-07-23]. Dostupný z WWW: <<http://www.cep.cz/cze/prednaska.php?ID=147>>

KLAUS, V.: Polemika s prezidentem: silná slova místo argumentů. *Václav Klaus* [online]. 2005 [cit. 2008-07-23]. Dostupný z WWW: <<http://www.klaus.cz/klaus2/asp/clanek.asp?id=LBfhXx519UiC>>

SCHWARZ, J.: 10 let ekonomické transformace. *Liberální institut: vlastnictví, právo, trh* [online]. 1999. Dostupný z WWW: <<http://www.libinst.cz/clanky.php?id=104>>

SCHWARZ, J.: Pomník za 265 miliard. *Liberální institut* [online]. 2001. Dostupné z WWW: <<http://www.libinst.cz/clanky.php?id=57>>

ZÁMEČNÍK, P.: Proč je nutná reforma veřejných financí. *Měšec.cz: osobní a rodinné finance* [online]. 2003 [cit. 2007-07-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.mesec.cz/clanky/proc-je-nutna-reforma-verejnych-financi/>>

ŽÍDEK, L.: Změna vlastnických vztahů (privatizace). *Stránka Libora Žídka (ESF-MU: Katedra ekonomie)* [online]. 2007 [cit. 2008-07-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.econ.muni.cz/~zidek/privatizace.pdf>>

Měnověpolitické nástroje. *Česká národní banka* [online]. 2003 [cit. 2008-07-24]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/cs/menova_politika/mp_nastroje/index.html#operace>

Nezávislost ČNB. *Česká národní banka* [online]. 2003 [cit. 2008-07-18]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/cs/faq/nezavislost_cnb.html>

Německo: Ekonomická charakteristika země. *Businessinfo.cz: Oficiální portál pro podnikání a export* [online]. 2008 [cit. 2008-07-21]. Dostupný z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/nemecko-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1000636/#sec2>>

Nový začátek (1989-2004). *Ministerstvo financí České republiky* [online]. 2008 [cit. 2008-07-22]. Dostupný z WWW: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Novy_zacatek_1989-2004.pdf>

Průměrná meziroční míra inflace v roce 2003 pouze 0,1 procenta. *Businessinfo.cz: Oficiální portál pro podnikání a export* [online]. 2004 [cit. 2008-07-23]. Dostupný z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/archiv-podnikatelske-prostredi-v-cr/prumerna-mezirocni-mira-inflace-v-roce/1001302/12332/>>

Úhrnná bilance příjmů a výdajů státního rozpočtu. *Ministerstvo financí České republiky* [online]. 2007 [cit. 2008-07-26]. Dostupný z WWW: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/360_2007_SR_P1_pdf.pdf>

Úrokové sazby ČNB+PMR. *Business center* [online]. 2008 [cit. 2008-07-24]. Dostupný z WWW: <http://business.center.cz/business/finance/banky/urokove_sazby_CNB_PMR.aspx>

Volby do poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 2.-3.6.2006: Přehled zisků mandátů. *Volby.cz* [online]. 2006 [cit. 2008-07-21]. Dostupný z WWW: <<http://www.volby.cz/pls/ps2006/ps53?xjazyk=CZ>>

Česká národní banka [online]. 2008. Dostupný z WWW: <www.cnb.cz>

Český statistický úřad [online]. 2008. Dostupný z WWW: <www.czso.cz>

Volební server českého statistického úřadu [online]. 2008. Dostupný z WWW: <www.volby.cz>

Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. 2008. Dostupný z WWW: <www.mpsv.cz>

Business.Center.cz [online]. 2008. Dostupný z WWW: <<http://business.center.cz>>

Business Info.cz – Oficiální portál pro podnikání a export [online]. 2008. Dostupný z WWW: <<http://www.businessinfo.cz>>

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Kirschenův model preferencí politických stran podle významu ekon. cílů.....	21
Tabulka č. 2: Modely politicko ekonomického cyklu.....	27
Tabulka č. 3: Klasifikace stran pomocí politického spektra a ideologie.....	54
Tabulka č. 4: Výsledek parlamentních voleb z roku 1992, 1996, 1998, 2002 a 2006.....	56
Tabulka č. 5: Vývoj analyzovaných makroekonomických veličin v letech 1995-2000.....	57
Tabulka č. 6: Vývoj analyzovaných makroekonomických veličin v letech 2001-2007.....	58
Tabulka č. 7: Míra inflace v letech 1990-2007.....	63
Tabulka č. 8: Vývoj 2 týdenní repo sazby v letech 1995 – 2007.....	66

Seznam grafů

Graf č. 1: Model ideálního politického cyklu.....	24
Graf č. 2: Model zpožděného politického cyklu.....	26
Graf č. 3: Nordhausův model politicko ekonomického cyklu.....	29
Graf č. 4 a 5: Hibbsův ideologický model politicko ekonomického cyklu.....	31
Graf č. 6: Racionální oportunistický model politicko ekonomického cyklu.....	33
Graf č. 7 a 8: Racionální ideologický model politicko ekonomického cyklu.....	35